JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

Využití pohádky k rozvíjení tvořivosti dětí v mateřské škole

Use fairy tales to develop the creativity of children in nursery kindergarten

Bakalářská práce

České Budějovice 2010

Autor práce: **Jana Hnojská**

Vedoucí práce: **PaedDr. Alena Váchová**

Prohlášení:

P r o h l a š u j i, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala zcela samostatně za pomoci literatury a zdrojů, jež jsem uvedla v seznamu literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě pedagogickou fakultou elektronickou cestou, ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 31. 3. 2010 ……...……..

Poděkování

Ráda bych poděkovala na prvním místě paní PaeDr. Aleně Váchové, vedoucí mé práce, za její pomoc, čas, trpělivost a cenné rady. Zároveň vyslovuji poděkování všem studentkám za vzájemné konzultace, kolegyním v zaměstnání zastupujícím mě v době mé nepřítomnosti a hlavně celé své rodině za pochopení a podporu.

Anotace

Práce se zabývá rozvojem tvořivosti dětí v mateřské škole, vysvětluje, co to tvořivost je, definuje pojmy tvořivé myšlení, tvůrčí činnost, představivost, fantazie a motivace. Charakterizuje tvořivého učitele, metody rozvíjení tvořivosti a její ontogenetický vývoj. Ve své práci rovněž hovořím o pohádkách a jejich využití v MŠ. Zdůvodňuji důležitost rozvíjení tvořivosti u dětí a uvádím možnosti propojenosti všech prvků umění při rozvoji tvořivosti.

Praktická část se věnuje projektu porovnání práce dvou odlišně pracujících tříd, kdy jedna z nich je zapojena do programu rozvíjení tvořivosti prostřednictvím pohádek. Práci doplňuji fotografiemi, videonahrávkou a texty použitými v projektu.

Annotation

Work deals with the development of creativity of children in nursery school, explains what creativity is defined in terms of creative thinking, creative action, imagination, fantasy and motivation. Characterizes creative teachers, methods of developing creativity and its ontogenetic development. In his work has also talking about fairy tales and their use in kindergarten. Justifies the importance of developing creativity in children and mention the possibility of interconnection of all elements of art in the development of creativity.

The practical part is devoted to the project, against the work of two different classes of workers, where one of them is involved in the program develop creativity through stories. The work complements the photos, videos and texts used in the project.

Obsah:

Úvod……7

A TEORETICKÁ ČÁST……9

1. Vymezení základních pojmů……9

1.1. Tvořivost……9

1.1.2. Tvořivé myšlení…… 12

1.1.3. Představivost…… 14

1.1.4. Fantazie…… 14

1.1.5. Motivace…… 15

1.2. Tvořivý učitel…… 15

1.3. Projekt……16

2. Využití umění k rozvíjení tvořivosti……17

2.1. Dramatická výchova……17

2.2. Hudba…… 19

2.2.1. Hudební tvořivost…… 19

2.2. Literatura…… 21

2.3. Výtvarné umění…… 22

2.4. Divadlo…… 23

2.5. Pohádka…… 23

2.6.1. Vymezení pojmu „POHÁDKA“…… 24

2.6.2. Funkce a význam pohádky…… 24

2.6.3. Druhy pohádek…… 26

2.6.4. Lidové pohádky…… 27

2.6.4.1. Vlastnosti lidové pohádky…… 27

2.6.4.2. Znaky lidové pohádky…… 28

2.6.5. Umělé – autorské pohádky…… 30

2.6.6. Pohádkové postavy…… 31

2.6.6.1. Vlastnosti pohádkových hrdinů…… 33

2.6.7. Využití pohádky k rozvíjení tvořivost…… 34

B PRAKTICKÁ ČÁST…….…… 36

3. Výzkumné šetření…….……...36

3.1. Cíle výzkumného šetření…….…….. 36

3.2. Předpoklady výzkumného šetření……..……36

3.3. Metody výzkumu…….……..36

3.4. Doba a místo výzkumného šetření…….……37

3.5. Charakteristika tříd……..…….. 37

3.6. Projekt a jeho průběh……..….. 38

3.6.1. Doba uskutečnění projektu……..… 38

3.6.2. Cíl projektu……..……..…. 39

3.6.3. Projekt Popelka……..……. 39

3.6.4. Závěr projektu…….....53

3.7. Vyhodnocení výzkumného šetření……..…… 54

Závěr……....56

Seznam použité a citované literatury……..……58

Další prameny…..……...…… 60

Seznam příloh……..……...…… 61

Textová příloha k projektu…….…… 63

Fotografická příloha k projektu…….. 72

Videonahrávka

ÚVOD:

„Tvořivost odkrývá to, co je před námi, ale nevidíme to skrze zvyk.“ (Koestler)

„Není krásnějších pohádek než ty, které píše život sám.“ (Andersen)

„Je s podivem, že i v té nejmenší dětské pohádce se skrývá schopnost dotknout se hlubinných tvořivých center a probudit je – podobně jako kapka vody skrývá nesmírnost oceánu a bleší vajíčko obsahuje celé tajemství života.“ (Campbell)

Tvořivost je nesmírně důležitý fenomén, který v procesu vzdělávání populace sehrává významnou úlohu. Tvořivost má velkou šanci rozvíjet se prostřednictvím pohádek, které jsou dětem velice blízké. Již od dětství se maminky sklání nad postýlkou, když předčítají nebo vyprávějí dětem pohádky na dobrou noc. S pohádkou se setkáváme po celý život. Jejím prostřednictvím dáváme svým snům a svému životu ty nejkrásnější barvy a necháváme proniknout sluneční paprsky do všech míst, kde se ocitáme. Pohádky jsou jako malířská paleta plná nejrůznějších barev. Každá z pohádek má svůj odstín. Každá je jiná. Díky pohádkám můžeme lépe vidět všechny barvy života a sami se můžeme zasloužit o to, aby byl náš život o něco hezčí.

V předškolním věku, kdy jsou pohádky zvláště oblíbené, se utváří vztah dítěte ke všem činnostem. Můžeme proto prostřednictvím pohádek nenásilně ovlivnit vztah dítěte ke tvořivosti a k tvořivému myšlení. Rozvoj tvořivosti vnímám jako důležitou a nezbytnou součást k harmonickému rozvoji člověka.

Jako téma bakalářské práce jsem si zvolila téma „Využití pohádky k rozvíjení tvořivosti dětí v mateřské škole“. Mým cílem je popsat a ověřit možnosti rozvíjení tvořivosti v mateřské škole s využitím pohádkového námětu. Rovněž chci zdůraznit důležitost výchovy k tvořivosti u předškolních dětí právě prostřednictvím pohádek, zbystření smyslů, bohatšímu citovému vnímání a získání vztahu dětí k pohádkám.

Má práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. V první z nich – teoretické, se snažím charakterizovat základní psychologické předpoklady tvořivosti, snažím se ozřejmit pojmy tvořivost, tvořivé myšlení, tvořivý učitel, tvůrčí činnost, představivost, fantazie a motivace a jejich specifika v předškolním věku. V dalších kapitolách hovořím o pohádce, jejích znacích a současném využití v předškolním vzdělávání. Dále hovořím o projektu, rysech kreativní osobnosti, komponentech kreativity a principech kreativity. Rovněž se zabývám propojením všech prvků umění

při tvořivosti: s dramatickou výchovou, literaturou, hudbou a výtvarnými činnostmi. Obsahem praktické části je projekt, který vychází z pohádkového námětu „Popelka“ a je zaměřen na rozvíjení tvořivosti dětí. Vznikl na základě poznatků z teoretické části. Projekt jsem ověřila v praxi, průběžně jsem prováděla evaluaci, kterou přikládám v příloze. Při výzkumném šetření jsem se zaměřila na vliv projektu na rozvíjení tvořivých schopností dětí a jejich aktivitu. Součástí mé bakalářské práce je videonahrávka z řízené činnosti.

Výběr tématu na bakalářskou práci byl pro mě vcelku jednoduchý. Využila jsem postupu, kdy jsem spojila dva předpoklady. První, že mám velice ráda pohádky, a druhý, že vzhledem k mé práci v mateřské škole ráda vytvářím projekty na základě známých pohádek. Já sama od malinka toužila stát se něžnou, krásnou a obletovanou princezničkou, která má kolem sebe spoustu služebnictva, chodí v dlouhých šatech po zahradě plné květin a jedinou její starostí je očekávání, kdy ji vysvobodí krásný princ ve zlatém kočáře. Nejednou jsem toužila mít tři kouzelné oříšky, které vyčarují ty nejkrásnější šaty nebo vzácný prsten Arabely, který by splnil každé mé přání. Ale ať jsem v dětství pod lískou hledala onen „kouzelný zázrak“, nenašla jsem ten pravý. Pokaždé jsem si „pouze“ pochutnala, ale krásné šaty s vlečkou jsem v oříškách nikdy nenašla. Stejně tomu bylo v případě kouzelného prstenu. Jeden takový jsem našla u své maminky, třpytil se, zářil, ale bohužel ať jsem s ním otáčela jednou, dvakrát…opět kouzlo selhalo.

A TEORETICKÁ ČÁST

1. Vymezení základních pojmů

1.1.Tvořivost

Tvořivost byla dlouhá léta pokládána za zcela mimořádnou a vzácnou schopnost umělců, skladatelů, básníků, vědců či vynálezců. Postupem času celá řada tvůrčích osobností poukazovala na to, že skutečnost je trochu jiná. Chtěla dokázat, že tvořivost je schopnost člověka reagovat na životní situace nově, nešablonovitě, originálně a neočekávaně. Chtěla poukázat na to, že tvůrčí řešení nezávisí jen na tom, s čím se člověk narodí, ale také jaké zkušenosti během svého života načerpá a shromáždí ve svém „já". Důležité je i to, jak nashromážděných zkušeností dokáže využít. Tvořivost je rovněž dána individuálními dispozicemi jedince, prostředím, které ho obklopuje, a také výchovou.

„*Tvořivost je schopnost poznávat předměty v nových vztazích a originálním způsobem, smysluplně je používat neobvyklým způsobem, vidět nové problémy tam, kde zdánlivě nejsou, odchylovat se od navyklých schémat myšlení a nepojímat nic jako pevné a vyvíjet z norem vyplývající ideje i proti odporu prostředí…"* (Nakonečný, M.: 2009, s. 107)

Tvořivost je jednou ze základních potencialit člověka. Zahrnuje v sobě schopnosti, včetně intelektových, ale nevyčerpává se jimi. U tvořivých jedinců jsou důležité jejich motivy a rysy osobnosti. Hovoří se o tom, že tvořivost není totéž co inteligence, jelikož ani běžnými testy pro zjišťování inteligence tvořivost nezjistíme.

„*Tvořivost konkrétního člověka se projevuje ve třech základních oblastech. V sebeutváření, v jeho jednáních a reakcích na běžné životní situace a v pracovní činnosti*." (Petrová, A.: 1999, s. 9)

Tvořivost zahrnuje jeden zvláštní druh intelektových schopností, které umožňují divergentní myšlení.

Velice záleží na vědomostech, dovednostech, zkušenostech, vytrvalosti, sebeovládání, ale i na odpovědnosti člověka. Již John Dewey řekl *„Uč se tím, že to uděláš."* Tvořivost nám tu možnost dává. Zvyšuje naši aktivitu a samostatnost, napomáhá hledání co největšího množství řešení, navozuje pocit volnosti. A z čeho my, jako učitelé vycházíme? Jsme motivováni zájmem a zvědavostí dětí. Každá tvořivá činnost, kterou

dítě provádí, je zpětně ovlivňuje a formuje jeho vlastnosti. Tvořivost velmi dobře rozvíjíme ve všech činnostech. Ať už zmíníme hudbu, kdy vycházíme z dynamičnosti, významu i obsahu, pohybu i stimulace posluchače, literaturu, která nám dává prostor pro tvoření popletených pohádek, vymyšlených dějů, či jiného, neočekávaného konce pohádky, výtvarné umění, divadlo atd.

Tvořivost se projevuje u každého člověka po celý život. Liší se však mírou a zaměřením. Tvořivost je „mozaika" vlastností osobnosti, která je předpokladem pro tvůrčí činnost nebo pro tvůrčí řešení problémů, se kterými se setkáváme.

Tvořivost se často definuje jako činnost, která napomáhá řešit vzniklý problém novým způsobem, ne na základě zkušenosti. Předpokladem je zájem dítěte hledat nové možnosti a postupy, kterých využijeme. Tvořivost prochází fází přípravy, kdy dítě začíná o věci přemýšlet, druhou fází, kdy věc „zraje", a následuje impuls k dané činnosti a v poslední řadě samotná realizace.

Co je kreativita?

„Kreativita je schopnost člověka vytvářet myšlenky jakéhokoli druhu„ které jsou v podstatě nové, a těm, kteří je vytvořili, byly dříve neznámé." (Petrová, A.: 1999, s. 17)

J. Čáp označil tvůrčí činnost jako *„předpoklad pro řešení problému, který je jednotlivci neznámý, se kterým nemá zkušenosti, pro který nezná schéma řešení. Vymezuje tvůrčí činnost jako činnost, jejímž výsledkem je něco nového, a to buď z hlediska společnosti a jejího vývoje, nebo z hlediska jednotlivce…"* (Petrová, A.: 1999, s. 16)

Slovník spisovné češtiny charakterizuje slovo tvořit jako „*záměrnou, cílevědomou činností dávat vznik, vytvářet, něco vyrábět, dopracovat se něčeho, působit na vznik něčeho, utvářet,tvůrčí činnosti působit, být zdrojem, základem, součástí, být /čím/, existovat (v určitém tvaru), představovat něco, dělat, činit, realizovat*." (Filipec, J.: 2007, s. 461)

Metody rozvíjení tvořivosti

Pro tvořivost v mateřské škole je velice důležitá hravost, napodobování, nápaditost, vynalézavost, iniciativa a schopnost vcítit se do pocitu toho druhého. Ale jako první a nejdůležitější podmínkou tvořivosti je DOSTAT PRO TVOŘIVOST

PROSTOR, protože dříve tomu v mateřských školách tak nebylo. Učitelé byli svázáni osnovami a šli přesně ve „vyšlapaných stopách“, které jim udával řád. Bránění tvořivosti se nepříjemně odrazilo v samotných dětech. Myslím si, že tak jen těžko mohly pochopit své vlastní „já“. Možná o sobě pochybovaly, možná se snažily v sobě určité pocity „udusit či zadupat“. Tvořivost nám dnes dává možnosti opustit tyto „scénáře“, otevírá před námi bránu vidět věci jinak.

Již od malinka se snažíme děti vychovávat k mnohostrannosti, flexibilitě, osobitosti a podporujeme v nich tvůrčí potenciál.

„Cesta k tvořivosti zahrnuje celou řadu činitelů a podmínek, které ve svém souhrnu poskytují příležitost, aby každý jedinec mohl usilovat o dosažení vrcholové úrovně své seberealizace v rámci svých předpokladů …“ (Maňák, J.: 2006, s. 9)

Tvořivost by se měla rozvíjet v první řadě volnou hrou, kdy se dítě učí být originální. Dále při komunitních kruzích, kdy se děti učí správně komunikovat, vyjadřovat své myšlenky i pocity. Vzhledem k tomu, že v současné době pracujeme v mateřských školách podle ŠVP a je nám dána možnost volnosti při výchově a vzdělávání dětí, rozvíjíme tvořivost ve všech oblastech, které se prolínají celým dnem.

Ontogenetický vývoj tvořivosti

Vývoj tvořivosti od narození popsal podrobně ve své publikaci J. Hlavsa (1986, s. 45- 85). Uvádí, že **prvky tvořivosti najdeme už v raném věku.** Je jí experimentace s předměty a vůbec s objekty, které dítě obklopují. Experimentací se rozvíjí také manipulační dovednosti, koordinace oko – ruka a rovněž jemná motorika. Pokud se u dítěte mezi 18. a 24. měsícem rozvine dostatečná zásoba manipulačních dovedností, jsou vlastně vytvořeny předpoklady jejich tvořivého využití v senzomotorické hře. Hlavsa uvádí 4 fáze senzomotorické hry.

Exploraci, což je výzkum nebo terénní průzkum, **manipulaci** – zacházení s něčím, postup nebo způsob tohoto zacházení, **procvičování a opakování.** Manipulační hra navazuje na exploraci tím, že dítě v ní vytváří potřebné změny, předmět už sám o sobě dítěti nic nového neříká, ale zato je pro něj nové to, co s ním udělá /co všechno se s ním dá udělat/, nové je také to, co se tím dozví. Procvičovací hra je možná fáze senzorické hry, když dítě přichází na obměny svých činností s předmětem. Tyto obměny jsou tvořivým prvkem senzorické hry. Děti se mezi sebou liší množstvím obměn, které udělají. V opakovací hře je pak zahrnuta většina obměn, které dítě vytvořilo. Opakováním si novou zkušenost zařadí, utříbí a zakóduje.

Psychologickými předpoklady rozvoje tvořivosti do 18 měsíců věku dítěte jsou komunikační vazby s matkou, neúzkostnost, radost a nebojácnost. Od 18. měsíců do 3 let věku dítěte nastává vzestup tvořivosti, tzn. **prekretivní aktivita** ve volné hře **-** sólové napodobování činností dospělých napodobivá, námětová a symbolická hra. Mezi psychologické předpoklady rozvoje tvořivosti a zrod představivosti patří napodobování dospělých činností, kdy dítě vytváří situace dramatickým projevem – zde Hlavsa vidí počátek funkční tvořivosti, užití řeči, motorických dovedností, sociálního jednání, vyjadřování, sebevyjadřovací činnosti, egocentrismus v orientovanosti. Období mezi 3 – 6 lety považuje Hlavsa pro rozvoj tvořivosti za nejpříznivější, za jakousi kritickou etapu. V předškolním období lze již uskutečnit jednoduchý program rozvoje. V tomto období má dítě mezery v porozumění světu, které vyplňuje fantazií a typickými představami – **antropomorfismus** /což je přenesení lidských vlastností na přírodní síly/ nebo na smyšlené bytosti - **arteficialismus** / kdy zvířata a věci mají vlastnosti lidí/.

Významné a nejvyšší místo má zde pohádka. Tvořivost nám dává možnost používat metafory/ což je přenesené pojmenování na základě podobnosti, obrazné vyjádření/. Když použijeme metaforu, upozorníme na podobnost mezi zdánlivě nepodobnými věcmi. To svědčí o originální myšlence - o divergentním myšlení, které je opakem myšlení konvergentního.

Divergentní myšlení se vyznačuje tvořivostí, objevováním /týká se všech nových situací, s nimiž se potřebujeme sami vypořádat/. Hledá originální řešení, směřuje k více možnostem, můžeme ho označit jako myšlení rozbíhavé.

1.1.2. Tvořivé myšlení

Jak již bylo řečeno, tvořivé myšlení není výsadou pouze „nadaných lidí“, nemusí se projevovat ani mimořádnými výsledky v práci. Zahrnuje velké množství specifických vlastností a schopností. Jsou jimi např. postoje, do kterých patří aktivita člověka, asertivita, sebedůvěra, ale také kritičnost. Tvořivé myšlení je z hlediska fungování psychiky shodné s obecným procesem řešení problémů. Vykazuje však značné rozdíly v zaměření myšlenkové činnosti na cíl, ve způsobech hledání a použitých operací; a hlavně u produktu myšlení, který je v případě myšlení tvořivého nový a nekonvenční. O tvořivém myšlení můžeme hovořit jako o kombinaci myšlení logického a intuitivního. Oba dva druhy myšlení můžeme charakterizovat takto:

Logické myšlení – je funkcí lidské racionality, která se odehrává ve vědomí. Umožňuje

„soubor dat“ (získaných prostřednictvím dosavadní zkušenosti, pozorování, sběru údajů…) uspořádat do logických vazeb. Je to myšlení, které se z konkrétních částí pokouší vystavět v logických vazbách smysluplný celek.

Intuitivní myšlení – je funkcí blízkou lidské emocionalitě, odehrává se více v nevědomých vrstvách osobnosti. Umožňuje předvídat harmonický celek z jediné jeho části. Tedy dříve, než známe dostatečně velké množství jeho částí a vazeb mezi nimi, jak by to vyžadovalo myšlení logické. Intuice vede k poznatkům podvědomou cestou, přímo, bez uvažování a usuzování. Její postup je vzdáleně podobný .

Pro tvořivé myšlení jsou charakteristické určité vlastnosti, kterými se liší od ostatních projevů myšlení. Patří mezi ně **ORIGINALITA** - schopnost produkovat nové myšlenky, odlišná řešení, která jsou neobvyklá a často překvapivá. (Hlavsa, J.: 1986, s. 45-85)

Dále mezi ně patří **ELABORACE**, díky ní vypracujeme řešení do posledního detailu a podrobnosti.

Další vlastností je **FLUENCE,** což je schopnost rychle produkovat množství nápadů. Díky fluenci máme bohaté myšlenky a představy – hlavně v hudební tvořivosti.

Poslední vlastnost, kterou nesmíme opomenout, je **FLEXIBILITA –** což je schopnost vytvářet různorodá řešení úloh, rozmanité přístupy k řešení situace – tzn. pružně využívat získané zkušenosti, přizpůsobovat se novým situacím a překonávat stereotypní návyky .

Tvořivé myšlení zpracovává zkušenosti, které dítě získalo, umožňuje vytvořit něco nového. Účastní se na tom dva druhy myšlení. Prvním z nich je myšlení **DIVERGENTNÍ** – neboli myšlení různými směry. Jeho hlavním „úkolem“ je hledat řady odpovědí na otázky, na které existuje celá řada správných odpovědí. Druhým z nich je **KONVERGENTNÍ**, které směřuje k jedinému správnému řešení. Je důležité hlavně tehdy, když se ptáme na otázku, která má jen jedno správné řešení. Například: *„Padá venku sníh?“*

Metodika tvořivého myšlení

Tvořivé myšlení má několik zásad. Patří mezi ně **dobrovolnost**. Ne každé dítě se chce do her zapojit – raději chce být „pozorovatelem“. Proto je důležité respektovat jeho rozhodnutí. Další zásadou je **bezpečí,** které bychom měli dětem také v mateřské škole zaručit**.** Pokud dítě nechce samo vystoupit před skupinu – pouze se svým kamarádem - nenutit je. Důležité je jeho povzbuzení a **pochvala.** I když dítě nemá

originální nápady, je třeba ocenit jeho snahu. Další zásadou je **nehodnotit.** Nepoužívat věty typu: *„To není dobře“, „To se ti nepodařilo“ , „To jsi řekl špatně“.* (Fichnová, K., Szobiová, E.: 2007, s. 7–8)

1.1.3. Představivost

Co je představa? *„Představa je reprodukovaný obraz předmětu, založený na naší minulé zkušenosti*.“ (Nakonečný, M.: 2009, s. 232)

Představivost patří k poznávacímu procesu, který může tvořivost dítěte velice ovlivnit a obohatit. Vede k rozvoji myšlení a logického uvažování, proto často využíváme při rozhovoru s dětmi těchto otázek: *„Jaké by to asi bylo, kdyby...“*, nebo *„Co by to mohlo být, kdyby to nebylo…*“, těmito větami „otevřeme květ“ nejen představivosti, ale i řeči a poznávání druhých. Každé z dětí má představivost jinou. Některé je na tyto otázky schopné najít nekonečné množství odpovědí, jiné nedokáže odpovědět vůbec.

Představivost do určité míry závisí na vývojové úrovni dítěte. Až se samotným rozvojem lidské psychiky a myšlení se představivost začíná utvářet. *„Představivost je psychický proces, jehož produktem je tvoření obrazu na základě názorných představ…“* (Petrová, A.: 1999, s. 124)

1.1.4. Fantazie

Bohatá fantazie a užití intuice jsou základem tvůrčího myšlení. *„Co by se stalo, kdyby...“*. Děti zde mají prostor vymyslet nejrůznější odpovědi, jak se říká: *„Fantazii se zde meze nekladou*.“

Podle Petrové je fantazie „*psychický proces, ve kterém se vytvářejí relativně nové představy. Jejím základem je zkušenost člověka, vjemy a jejich reprodukce…“* (Petrová, A.: 1999, s.121)

„Fantazie a představivost jsou neodmyslitelnou součástí tvůrčí aktivity a nechybí v žádném tvořivém projevu. Fantazie se může v tvůrčím procesu uplatňovat jako hnací síla…“
(Petrová, A.: 1999, s.124)

1.1.5. Motivace

Rovněž motivace sehrává při tvořivosti dětí důležitou roli. Na začátku motivace jsou pro předškolní věk dobré podněty, které vycházejí z prostředí rodiny. Motivaci využíváme v mateřské škole téměř denně a je pro nás „startovní čarou“ , „motorem“ k zahájení nějaké činnosti či ji využíváme k řešení vzniklého problému. Určuje nám směr. Jejím prostřednictvím podporujeme děti ke zvědavosti, a tím i k chuti učit se něčemu novému. Stavíme tak vysokou pyramidu, která má pevné základy. Motivace zahrnuje v sobě impulzy, jimiž jsou potřeby dětí, jejich zájmy, emoce, ale i postoje. Motivace rovněž zahrnuje i vnější činitele, kterými jsou postoje jiných lidí a vzory.

Motivace je velice důležitá k upoutání pozornosti dítěte pro další práci. Může vycházet i z motivování výsledkem tvůrčí činnosti, která již byla ukončena dříve.

Pro motivaci je velice důležitá pochvala a ocenění i tehdy, když děti nebudou mít příliš originální nápady při jakékoliv činnosti či plnění úkolu.

1.2. Tvořivý učitel

Tvořivý učitel se snaží být nezávislý a vždy chce jít vlastní cestou. Nic nechce „kopírovat“ od jiných. Je hravý, často při své práci využívá například přirovnávání a srovnávání. Má široké zájmy, je zvídavý, akční a snadno se nechá inspirovat okolím. Vystupuje komunikativněji, dominantněji, klade více různorodých otázek a ilustruje bohatě svůj výklad. Má hodně pomůcek a při práci využívá vlastní fantazii a představivost. Je k dětem otevřený, vnímavý a rád využívá při práci nové postupy. Akceptuje a využívá myšlenky dětí, podněcuje své žáky k řešení problému a vytváří ve třídě přátelskou atmosféru. Od problému nikdy neutíká, vždy se ho snaží řešit. Tvořivý učitel není svázaný přesností a pečlivostí, nelpí na výsledku, ale je pro něj důležité zapojení dětí do procesu tvoření. Nikdy se nespokojí s obvyklým řešením. Chce stále nové možnosti, cesty a metody.

Tvořivost pomáhá snižovat strach, úzkost a ustrašenost. Pozitivně ovlivňuje zvyšování sebevědomí dítěte a jeho průbojnost. Tvořivé děti se v kolektivu lépe prosazují.

1.3. Projekt

Projekt je *,,Plán, na jehož základě se má realizovat výzkum. Zahrnuje vymezení zkoumané problematiky, zhodnocení dosavadních poznatků o ní, stanovení hypotéz, cílů a výstupů výzkumu, popis metod, zkoumané populace či jiného objektu zkoumání, časový harmonogram, organizační, materiální a finanční zabezpečení výzkumu, způsob publikování a využití výsledků.“* (Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J.: 1995, s.172)

Pro projekt je důležitá jeho posloupnost, která probíhá v nějakém časovém úseku. Rovněž je důležité jeho provedení. Je vhodné si předem stanovit, kdy a jak ho zrealizujeme a prostřednictvím čeho. Projektem se škola otevírá okolí a jeho výsledkem je nějaký produkt.

Projekt podporuje pocit sounáležitosti dítěte se skupinou ostatních dětí a velice kladně působí na harmonický rozvoj osobnosti. Vytváří kladný vztah k hudbě, literatuře, dramatickému umění, výtvarnému umění, ale i k ,,vážení si sama sebe“, vcítění se do kamaráda a osvojení nových poznatků. Měl by vždy vycházet z činností, ve kterých již mají děti zkušenosti.

Projekt musí být pro ně přitažlivý (námět si mohou po domluvě volit děti samy). Vytváření projektu má několik zásad. Patří mezi ně **spolupráce** mezi učitelkami a dětmi – i děti v MŠ se velkou mírou podílí na plánování, **zvolené téma**, kterým se budeme zabývat, **analýza situace** – co děti již znají a dovedou – jaké mají schopnosti, návyky, k čemu je chceme dovést. Poslední zásadou je „doladění“ projektu, zvolení metod, organizace času, rozvržení, upřesnění obsahu a **individuální plány** dětí, které se něčím vymykají.

Celý proces projektu směřuje k vytvoření konkrétního výstupu, produktu, který vzniká ve spolupráci všech a děti se na něm podílejí jednak svými individuálními výtvory, jednak mu společně dávají konečnou konkrétní podobu. (Koťátková, S.: 2008, s. 143)

2. Využití umění k rozvíjení tvořivosti

Pro rozvoj tvořivosti dětí je důležitá rovněž propojenost uměleckých oborů, které ji obohacují a mají mezi sebou silnou vazbu. V mateřské škole se často využívá pro rozvoj tvořivosti dramatické výchovy, která je obohacována prvky z oblasti literatury, pohybu, tance, hudby, i výtvarného umění. Při řízené činnosti učíme děti vyjadřovat se celým tělem – tedy pohybem, fyzickou komunikací s druhým, ale i mluvením.
V souvislosti s dramatickou výchovou je pohyb vnímám jako prostředek k vyjadřování – být, cítit se, cítit sebe v prostoru, uvědomovat si tělo v prostoru, pohybovat se v prostoru, schopnost vnímat a pozorovat, schopnost vyjadřovat se nonverbálně i autenticky verbálně.

2.1. Dramatická výchova

Dramatická výchova je jedním z oborů, které vedou k tvořivosti dětí. Je součástí výchovně vzdělávacího procesu, při němž děti získávají zkušenosti, vědomosti, dovednosti, ale i prostor pro formování svých postojů na základě vlastního prožitku při hře. Dramatická výchova nabádá ke zkoumání a vytváření postojů v různých situacích. Jejím prostřednictvím děti rozvíjí nejen samostatnost, odpovědnost, empatii, komunikativnost, rozhodnost, ale hlavně svoji tvořivost. Předpokladem dramatické výchovy je „hrát si“ – jednat „jako“.

A) Pantomima

Pantomima je neverbální způsob komunikace, při které je důležitá práce s gestem a mimikou, skrze něž rozehráváme situace a nejrůznější postavy.

„Pantomima je pohybový projev, při němž s použitím celé psychosomatiky s výjimkou řeči vstupuje do role – stává se někým nebo něčím jiným, než je sám. Je to dramatická hra beze slov, bez dialogu.“ (Machková, E.: 1998, s. 93)

,,Pantomima (poněkud zastarale němohra) je divadelní způsob vyjádření pomocí mimiky a gestikulace s prvky tance, to vše bez hlasu.“
(http://cs.wikipedia.org/wiki/Wikipedie)

B) Tanec

Tanec bývá součástí představení, může vyjadřovat náladu jednotlivých představitelů pohádky. Rovněž vyjadřuje pocity ve všech oblastech, kterých se v MŠ dotýkáme (hudby, malby, příběhu). Můžeme ho využít jako rituálu před řízenou činností, či k zakončení dne v MŠ. Rovněž je metodou k odbourání zábran před zahájením komunitního kruhu. Méně používané je využití tance k tvorbě tanečního příběhu. Tanec úzce souvisí s hudbou, řečí, ale i s pohybem. Vše je vzájemně propojené a díky tomu lze dosáhnout velkého emocionálního působení. Pro tvořivost je toto propojení přínosné i tím,že působí především na dítě.

C) Pohybové hry – cvičení

Pohybové činnosti nám dávají možnost projevit se skrze své tělo. Pomáhají nám odbourat zábrany a seznámit děti s prostředím i ostatními dětmi. Můžeme jich využít jako rituál před řízenou činností.
Cílem pohybových cvičení je co nejúplněji vyčerpat možnosti rozvíjení obrazotvornosti, výraznosti, schopnosti užívat pohybu jako charakterizačního prostředku. (Machková, E.: 2002, s. 97)

D) Pohybová improvizace

*,,**Improvizace** začíná jednoduchými situacemi, které hráčům umožní přivyknout užívání dialogu, než se pustí do náročnější látky. Jestliže hráči dostanou možnost hrát s dialogem, objeví postupně další polohy svých rolí i situací, do nichž vstupují, hra se obohacuje, dochází k důslednějšímu chápání látky.“* (Machková, E.: 1998, s. 96-97)

*,,**Improvizace** je základní metodou dramatické výchovy. Jde o hru v situaci a v roli, která je buď zcela nepřipravená a rodí se ,,tady a teď“, nebo je předem připravená, ale neřídí se podle předem daného pevného textu a je v ní stále otevřený prostor pro určitou změnu a vývoj…*“ (Ulrychová, I., Gregorová, V., Švejdová, H.: 2000, s. 104)

U hromadné improvizace hrají současně všechny děti. Každé vstupuje do jiné role a navazuje kontakt s kamarádem. Tento kontakt nemusí být založen na konfliktu. (Machková, E.: 1998, s. 97)

Pohybová improvizace nám dává šanci zpřesňování charakteru postav a prostředí, rovněž k tvorbě imaginárního prostředí, nonverbálnímu vyjádření charakteru postav, vyjádření emocí dětí i jejich myšlenek a nálad. Další neopomenutelnou skutečností je možnost vyjádření děje.

E) Narativní pantomima

„Narativní pantomima usnadní přechod od jednotlivých činností k vytváření souvislého příběhu. Vhodnou předlohou jsou krátké pohádky, zejména typ pohádek kumulativních." (Machková, E.: 1998, s. 95)

Narativní pantomima posiluje pohybovou paměť dětí.

2.2. Hudba

Hudba je druh umění, který obohacuje rozvoj tvořivosti dětí. Její prolínání do řízených činností má své opodstatnění. Svou emocionální a estetickou působností dítě kultivuje, a to jak v oblasti vnímání, tak v oblasti vyjadřování. Cílem hudby je rozvíjet hudební cítění a vztah k hudbě. Jejími hlavními složkami jsou zpěv, instrumentální činnosti, poslech a hudebně - pohybové činnosti.

2.2.1. Hudební tvořivost

Hudební tvořivosti se lze v mateřské školu opravdu věnovat a „pohrát" si s ní. Děti například milují dokončování písniček, které dobře znají, „popleteným" koncem. Předpokladem k hudebnímu vyjadřování je zvládnutí základních prvků hudební řeči – tedy melodie, tempa písní, rytmu i dynamiky.

Při komunitních kruzích je nejvhodnější začínat svoji práci napodobováním hlasu zvířete, rovněž lze k této činnosti využít pohybu. Děti se musí naučit poznat základní vlastnosti tónů /kontrasty pomalých a rychlých melodii, smutných a veselých, hlasitých a tichých atd/. Vhodné je zařazovat hry se zvuky či poslech melodií.

A) Zpěv

Při zpěvu se dá rovněž rozvíjet dětská tvořivost. Děti velmi rády experimentují se svým hlasem. Často se pokouší vydávat nejrůznější zvuky a popěvky. Toto spontánní tvoření můžeme posilovat i navozenými činnostmi. Oblíbené jsou hry, při kterých si děti vzájemně posílají zpívané pozdravy, navazují na sebe řetězově, či zpívají celé věty. Děti rovněž s oblibou zhudebňují slova, vymýšlí melodie, rytmus, dávají při zpěvu důraz smutku, radosti, ale i vzteku. Tím je v pěvecké tvořivosti kus dramatiky např. mimika. Zpěvem mohou děti vyjádřit své momentální pocity.

B) Instrumentální činnosti

Instrumentálních činností můžeme s dětmi využít při vyprávění jakékoliv pohádky. Úvod za pomoci rychlé melodie představuje veselé království, kde žije šašek a usměvavý král. Hudbou můžeme rovněž ztvárnit charaktery jednotlivých pohádkových postav – pyšné princezny, která kolem sebe jen všem ubližuje (vysoké, dlouhé, pištivé tóny). Naproti tomu zlý medvěd, který se chystá sníst zvířátka v lese (krátké, hluboké tóny, které znamenají dupání medvěda). Využijeme zde představivost, fantazii a tvořivost dětí. „Jak by se princezna projevovala, kdyby nemluvila?“ „Jakým hudebním nástrojem můžeme vyjádřit zlého draka, který přiletěl nad království a chce sníst princeznu?“

Rovněž můžeme při hudebních činnostech využít hudebních nástrojů k „rozhovoru mezi dětmi“. Každý má možnost výběru najít si ten svůj nástroj, který je mu nejbližší. *„Čím bych chtěl být, kdybych nebyl klukem?“*

Děti velice rády využívají k rozhovorům hudební nástroje, či hledají i nástroje nehudební / lžičky, poklice atd/.

C) Poslech

Poslech hudby lze využít jako kulisu pro výtvarné činnosti s dětmi, kdy mohou malovat to, co z hudby cítí. Využijí tak své emoce, tvořivost, představivost, fantazie aj. Jako další možnost pro využití poslechu hudby je vymýšlení nedokončené pohádky, kdy například medvěd najde v lese zajíčka. Jakou má však zajíček v pohádce náladu napoví právě melodie. Pokud je zajíček smutný, pustíme dětem pomalou melodii.

Opakem může být melodie rychlá, která napoví dětem, že je zajíček veselý a šťastný. Zkoumání nejrůznějších zvuků, hádání a rozlišení, o jaké předměty se jedná, rozpoznání, odkud zvuk daného předmětu přichází – prostorová orientace, to vše je pro „trénování“ tvořivosti důležité.
Důležité jsou zvukové hádanky, které lze provázet i s řečovými dovednostmi: *„Co by to mohlo být, kdyby to nebyl zvuk bubnu…“* Zvuky předmětů můžeme rovněž využít pro dialog dvou zvuků.

2.3. Literatura

Literatura je dalším prvkem, který má v rozvoji tvořivosti dítěte své místo. Dítě se od malinka setkává s knížkou, kterou si zpočátku jen prohlíží, pak je mu z ní předčítáno, vyprávěno a díky ní je „vtahováno“ do děje jednotlivých pohádek. Děti sdílejí osudy představitelů, poznávají různé postavy, jejich vlastnosti, prostředí, kde žijí – což vede k jejich celkové kultivaci. Dá se tedy říci, že literatura může sloužit jako odrazový můstek, díky kterému skočíme rovnýma nohama do vody plné dramatizací příběhů, improvizací, kreslených ztvárnění, hudebních činností, pohybových her atd.

Význam literatury spočívá v tom, že vede stejně jako ostatní směry k rozvoji představivosti, fantazie i tvořivosti. Můžeme ji používat k dotváření a dokončování příběhů.
Pro rozvíjení tvořivosti můžeme využít následující druhy literatury.

Povídka je: „*Prozaický útvar s jednoduchým dějem, rychlým spádem a nemnoha hrdiny, kteří se v průběhu jen zřídka vnitřně* proměňují.“ (Kudrys, M., Fetter, W. R.: 1995, s. 39)

Povídka je: „Kratší prozaický žánr s poutavou zápletkou. Je především uměním zkratky, paradoxu, charakteristiky a pointy. Těžištěm povídky bývá chování člověka ocitnuvšího se nečekaně v dramatické situaci.“ (Křivánek, V., Kupcová, H.: 1994, s. 39)

Říkadlo je: *„Žánr původně dětské lidové poezie, v němž převažuje rytmická složka nad významovou.“* (Křivánek, V., Kupcová, H.: 1994, s. 43)

Báseň je: „*Obecné označení pro veršované literární formy, jako například píseň, óda.“* (Křivánek, V., Kupcová, H.: 1994, s. 12)

Hádanka je: „*Krátká veršovaná nebo prozaická literární tvorba zábavného poslání charakterizující objekt z neobvyklého pohledu tak, aby zůstal utajen. Skládá se ze zadání úkolu a z rozuzlení, které vyžaduje důvtip. Hádanka patří k nejstarším slovesným projevům, objevuje se v pohádkách*." (Křivánek, V., Kupcová, H.: 1994, s. 22)

Bajka je: *„Krátký veršovaný nebo prozaický příběh, většinou se zvířecími hrdiny, kteří se chovají a hovoří jako lidé. Často obsahuje mravní ponaučení."* (Křivánek, V., Kupcová, H.: 1994, s. 11).

Ponaučení je pro děti nesmírně důležité. Rovněž lze v bajkách uplatnit tvořivost otázkou: „Co by se stalo, kdyby vrána, která drží v zobáku sýr - lišce nezazpívala?" Zvířecí netradiční postavy pohádek jsou dětem bližšími učiteli, než je tomu u lidských hrdinů.

Pohádka je: „*Prozaický žánr lidové slovesnosti, podává nadpřirozené jevy jako realitu s naivní samozřejmostí, jako by bylo vše skutečné. Pohádka se netýká konkrétní události, místa a postav.* (Kudrys, M., Fetter, W. R.: 1995, s. 54)

Pro její význam jí bude věnována samostatná kapitola.

2.4. Výtvarné umění

Výtvarné umění je „označení" zahrnující z uměleckých oborů např. malířství, sochařství, grafiku, kresbu i architekturu. Jejich výtvory jsou předmětné (obraz, socha). Spojíme-li výtvarné umění s výchovou, pak se jedná o pedagogický proces, při kterém můžeme s dětmi v MŠ experimentovat s různými materiály, nástroji a technikami. Prostřednictvím výtvarné tvorby pak rozvíjíme u dětí tvořivost, sebevyjádření, fantazii, představivost, pozorování, estetickou sensibilitu i vkus. Při výtvarné tvorbě vzniká konkrétní dílo, které je skutečné. Před zahájením vlastní výtvarné tvorby se soustředíme s dětmi na motivační část, např. v komunitním kruhu. Tato část obsahuje vždy nějaký problém, který následně společně vyřešíme, či hru, která nám pomáhá hledat cestu k tvořivosti.

Díky ní se upevňují vazby mezi poznatky již získanými a nově nabytými. Hra a výtvarná tvorba mají společného „spojence" – FANTAZII. Výtvarné umění je další cestou k objevování a seznamování dětí s nejrůznějšími výtvarnými technikami, které vedou k rozvoji tvořivost, estetického cítění, vnitřních myšlenek dětí, i k vyjádření

jejich pocitů. Výtvarné umění umožňuje dítěti vcítění se do děje.

Výtvarné činnosti jsou tvořivé samy o sobě. Svou podstatou. Stejné zadání, např. *„namaluj strom“*, přinese u různých dětí různé výsledky. Všechny jsou ale správné. Ať už mají kořeny, kmen i korunu či mu nějaká ze jmenovaných částí schází. Tento zadaný úkol má jasnou vidinu – nebude jen jedno řešení. Strom může být jehličnan, listnatý, malý, velký. V kresbě se odráží vzpomínky dětí – jak vůbec strom vypadá, a rovněž jejich vyspělost v kresbě.

Velice zajímavý důkaz výtvarné tvořivosti najdeme v zadání úkolu: *„Udělej si svůj hrad“*. Každé z dětí pojme tento úkol individuálně. Někteří ke své práci využijí klasických výtvarných prostředků – jako uhel, fixy, tužky, vodové barvy, jiní se nespokojí s tradičním, již probádaným a známým materiálem, ale hledají jiné možné řešení, jak hrad vyrobit. Pomocníkem jsou jim víčka od PET lahví, karton, hadříky, barevné papíry, listy, klacíky… a začínají tvořit dílo.

2.5. Divadlo

V divadle je tvořivost propojena s dramatizací, hrou, recitováním, zpěvem, ale i s výtvarným uměním, kdy v každé z pohádek důležitým doplňkem jsou kulisy a pozadí jednotlivých výstupů – či jednání.

2.6. Pohádka

Staročeský pojem „báchorka“ má ruský kořen z **„bachorit“** /prášit/; pojmenování pohádka se vyvinulo z polského „**gadati**“ – mluvit, dále pak vzniklo „**gadka, gadadina**“ – hádanka, s předponou **„pogadka**“. Od konce 18. století se pohádka objevuje v nynějším významu (zároveň jako pohádka i jako hádanka); pojem se ustálil v sedmdesátých letech 19. století.

„Pohádka je nejoblíbenější žánr předškolních a raně školních dětí, setkávají se s ní rodiče i učitelé, je častou látkou divadelní práce dětských souborů i souborů dospělých, hrajících pro děti.“ (Richter, L.: 2004, s. 5)

2.6.1. Vymezení pojmu „POHÁDKA“

Pohádky vznikaly jako žánr ústní lidové slovesnosti. Je to vymyšlený příběh, který se neváže ke konkrétnímu prostoru ani času. Hlavním znakem je využití lidské fantazie, moudrosti, osobitého sdělování děje, lidských vztahů, názorů, životní zkušenosti a také humoru. V pohádkách nacházíme konflikty, kouzelné bytosti či předměty, zápas dobra a zla a také vítězství chytrosti nad hloupostí. Pohádky umožňují hlubší nahlédnutí do lidské duše a ukazují tak podle mého názoru novou cestu k všeobecnému i specifickému porozumění člověku a jeho problémům.

Pohádky šířili potulní vypravěči, mezi které patřili formani, krajánkové, kořenářky, muzikanti a kramáři. (Richter, L.: 2004, s. 12)

POHÁDKA?

Campbell říká: *„Je s podivem, že i v té nejmenší dětské pohádce se skrývá schopnost dotknout se hlubinných center a probudit je – podobně, jako kapka vody skrývá nesmírnost oceánu a bleší vajíčko obsahuje celé tajemství života.“*

Jan Skácel říká: *„Pohádka je, co dávno kdysi bývalo a dnes ze snu visí jak motouzek a zbytek pout, jež lze a nelze rozetnout. A třeba i čas jinak káže ten, kdo je moudrý, nerozváže provázek, jenž nás s dětstvím spíná a stará pouta neroztíná.“*

Pohádka je epické vyprávění, většinou prozaické, v němž se zobrazení reálného světa spojuje s líčením nadpřirozených jevů. Pro pohádky je příznačný výskyt mnoha zdrobnělin a přirovnání. Pohybuje se neustále na pomezí možného a nemožného /„bylo – nebylo“ /. Hodnoty pohádky jsou absolutní protiklady: dobro – zlo, krása – ošklivost, chytrost – hloupost, mládí – stáří, spravedlnost – nespravedlnost, bohatství – chudoba. Snad proto tolik pohádky vyhovují dětem. Jejich chápání v raném věku je – vidět svět v protikladech.

2.6.2. Funkce a význam pohádky

Luděk Richter hovoří ve své knize „Pohádka…a divadlo“ o tom, že pohádky, které od dětství dětem předčítáme z knih, vyprávíme nebo jim zprostředkujeme jejich

sledování v televizi – poskytují dětem i nám dospělým **zábavu**. Zábava je psychohygienická funkce, jejímž cílem je pobavit děti a dopřát jim estetický prožitek z pohádky. Dále nám pohádka poskytuje **poznávání hodnot –** kladů a záporů, dobra a zla, **mravní výchovu**, kdy děti z pohádek znají, že zlo je potrestáno a dobro odměněno, **identifikační vzory** - kdy se dítě promítá do toho, komu se chce podobat, kdo se mu líbí, kohosi oblíbilo. Dítě se **ztotožňuje** s pohádkovým hrdinou. Pohádka přispívá k růstu dětské osobnosti. Další funkcí pohádky je **vytváření a upevňování ideálů**. Velkým kladem pohádky je závěrečné ponaučení, které z ní plyne. Nesmíme opomenout ani **estetický zážitek**, **jazykový rozvoj**, či **psychoterapeutickou funkcí**, což je zkušenost setkání dítěte s nebezpečím. Funkcí pohádky je mnoho a dalo by se nad tímto tématem, k čemu je vlastně taková pohádka dobrá, hovořit ještě dlouho. Nejdůležitější však nyní je **rozvíjení představivosti a fantazie** – schopnost domýšlení a přetváření světa, tvořivého myšlení a řešení problémů. (Richter, L.: 2004, s. 41-43)

Každá pohádka má svůj zvláštní a tajemný svět, do kterého vede brána poznání a kterou musíme kouzelným klíčkem svého srdíčka odemknout. Díky pohádkám se děti naučí pravidlům, která vládnou ve skutečném světě. Seznámí se s různými modely chování, projdou životem bohatých i chudých, poznají překážky, nástrahy i lest.
Pohádky probouzí vnitřní svět dítěte a poskytují mu mnoho radosti. Umožňují dítěti ztotožnit se s hrdinou, díky kterému prožívá emoce „na vlastní kůži“. Závažné problémy a překážky se řeší pomocí kouzel a magie.
Rovněž nemůžou v pohádkách chybět kouzelné předměty, které v dětech vzbuzují velký zájem, a sen – vlastnit je. Ať už hovoříme např. o **„kouzelném prstenu“**, který umí plnit jakékoliv přání. Je jednou z věcí pohádkového světa, která je nejmocnější. Kdo ho má na prstě a otočí s ním kolem dokola, tomu se splní to, na co právě myslí. Dokáže vše vyčarovat, změnit lidskou podobu, živé věci začarovat v neživé atd. Dalším kouzelným předmětem je známý **„kouzelný cestovní plášť“**. Dává dětem možnost – alespoň v pohádce, cestovat mezi lidským světem a tím pohádkovým. Kdo by nestál o to přehodit si ho přes ramena, zapnout knoflík a letět na druhý konec světa k tomu, po kom se mu stýská? Možná by stačila **„kouzelná křišťálová koule“** umožňující vidět kohokoliv a kdykoliv – co právě dělá. Stačí ji pohladit a pak se jen podívat do vnitřku, kde se nám objeví osoba, na kterou myslíme. Dalším kouzelným předmětem je **„létající kufr“**, který poslouchá příkazy typu - „nahoru“. Dětmi oblíbený je také **„kouzelný zvoneček“, „kouzelný měšec“, „kouzelný hrneček“** a další. Každá pohádka má své

kouzlo. Každé kouzlo má svoji sílu, která dává možnost překonat překážky a nevzdat boj dobra se zlem. **„Sedmimílové boty“, „kouzelné hůlky“**, nebo **„kouzelný klobouk“**? Nelze říci, která z těchto věcí je dětmi nejoblíbenější.

Díky pohádkám děti získávají odpověď na dvě základní otázky: Jaký je náš svět a jakými pravidly se řídí? Pohádka je výtvor, který rozvíjí a vychovává osobnost dítěte. Učí ho rozlišovat fikci od skutečnosti. Prostřednictvím pohádky dítě formuje samo sebe, touží se podobat hrdinovi, přijímat jeho morální vzorce, způsob myšlení a jednání. Děti obdivují pohádkové hrdiny, chtějí být jako oni odvážní, krásní a úspěšní. Dítě objevuje vlastní totožnost: kdo je a kým touží být. Pohádky posilují rovněž sebedůvěru dítěte.

Otázka dobra a zla je v pohádkách velice často hlavním záměrem, proto je nutné, aby byly dodrženy určité atributy – zejména jasná polarizace osob. Dětem musí být jasné, že ten Černokněžník, který uvěznil princeznu na svém sídle a chce si ji vzít za ženu proti její vůli, je zlý. Oproti tomu hrdina, který ji chce vysvobodit, že je hodný. Že ten drak, který chce princeznu sníst, je zlý, ale Honza, který se s ním dá do boje za její záchranu, je hodný. Je to velice důležité z toho důvodu, že pohádky nabízí dítěti velké množství vlastností, které od svých hrdinů přejmou.

2.6.3. Druhy pohádek

Luděk Richter ve své publikaci „Pohádka…a divadlo“ podrobně hovoří o druzích pohádek takto: **Didaktická** pohádka /**výchovná**/ navozuje situaci, aby děti varovala před možným nebezpečím. Ať už se jedná o pohádku „O Červené karkulce“, „O Budulínkovi“, „O Smolíčkovi“ či „O neposlušných kůzlatech“.

Kumulativní pohádka má jeden z důležitých znaků. Přidává během svého děje neustále další členy, jako je tomu v pohádce „O kohoutkovi a slepičce“, kdy slepička postupně utíká ke studánce, švadlence a kravičce, aby pomohla lakomému kohoutkovi. Stejně tak je tomu v pohádce „O veliké řepě“, kdy dědeček nemůže řepu vytáhnout a postupně oslovuje ostatní členy rodiny. Doslovně se v těchto pohádkách opakují stejné dějové fragmenty, vždy s přiřazením jednoho motivu. Děti si tak při poslechu a reprodukci rozvíjí paměť, obohacují si slovní zásobu a kultivují své vyjadřování.

V anekdotické pohádce obvykle nevystupují nadpřirozené bytosti, ale jde o pohádkový vtip, např. hloupý Honza a hloupá žena.

V kouzelné pohádce se objevují nadpřirozené bytosti, jako strašidla, bílá paní, hejkal, vodník, divoženka, bludička nebo čert. Dalším znakem jsou neodmyslitelně

kouzla a kouzelné předměty. Tento druh pohádky je nejpočetnější. Děj se většinou odehrává ve světě králů, princů a princezen, hradů a smyšlených krajin. Častým motivem je cesta z „normálního“ světa do světa jiného – kouzelného, a zpět, většinou z důvodu záchrany či vysvobození jednoho z hrdinů. V kouzelné pohádce se často objevuje statečnost, udatnost a vytrvalost. Je nejstarším druhem pohádky a bývá považována za jádro pohádky.

Novelistické pohádky jsou žánrově nejmladší. Ve své podstatě zobrazují svět reálný, nadpřirozené jevy jsou v ní reprodukovány na minimum. Jejími kladnými hrdiny bývají proto venkovští lidé převyšující záporné protějšky z panských vrstev svými charakteristickými vlastnostmi: mravní čistotou, chytrostí, obětavostí a upřímností. I v těchto pohádkách vítězí spravedlnost a dobro. Příkladem je „Chytrá horákyně“ a „Královna koloběžka“.

Zvířecí pohádka je příbuzná s bajkou, ale na rozdíl od ní zde nejde o poučení, nýbrž o příběh, jenž vychází z vlastností, které člověk zvířatům přisuzuje: chamtivý kohoutek, kterého zachrání trpělivá slepička, chtivý vlk, který se snaží lstí dostat ke kůzlátkům, nebo mazané lišky z pohádky „O Budulínkovi“. Zvířecí pohádky jsou pro děti varováním a negativním příkladem, co by se stalo, kdyby…

Legendární pohádky jsou vyprávěním o lidech, kteří pochybili a následně museli podstoupit velké trápení. Díky pokoře a své nápravě jim bylo odpuštěno.
Mezi druhy pohádek patří pohádky „FILMOVÉ“, jejichž hlavní specifikou je cílený děj na několik hlavních postav, méně násilí, magie, více vtipu a vlídnosti.

Další pohádkou je pohádka **pěstounská,** kde spolu se zvířaty vystupují děti. Tento druh pohádek zvýrazňuje exemplární mravoučný záměr, nabádá k odpovědnosti a kázni. Za každý přestupek je dětský hrdina potrestán a v závěru pohádky se polepší. Příkladem této pohádky je Budulínek. (Richter, L.: 2004, s. 13-22)

2.6.4. Lidové pohádky

2.6.4.1. Vlastnosti lidové pohádky

Lidová pohádka je smyšlený příběh, ve kterém vystupují obvykle nadpřirozené bytosti nebo kouzelné předměty. Děj pohádky se odehrává na neurčitém místě /…za devatero horami, za devatero řekami.../, v neurčitém čase /…byl jednou jeden…/.

Začátek a konec pohádek je standardní…/ a jestli neumřeli…a já tam také byl…/ .

V pohádce se často pracuje s trichotomií /tři vlasy, tři přání, tři oříšky, tři syni/ tedy s použitím číslovky 3. „Bylo nebylo. Za devatero horami a devatero řekami…," tak začíná nejedna z pohádek, které známe již od svého dětství. Dává nám tímto úvodem vypravěč hádanku, zda se děj pohádky opravdu stal? Naznačuje nám, že se děj odehrál kdesi daleko, kam naše oko nedohlédne? Začátek „Bylo nebylo. Za devatero horami a devatero řekami…," má posluchače uvést do zvláštní nálady a posunout jej do zvláštního, a přece důvěrně známého světa pohádek? „Byl jednou jeden král…," i tak začíná většina pohádek. Ač zdánlivě stejná věta v úvodu, nemusí naznačovat stejný děj. Každá z pohádek je jiná, jedinečná a neopakovatelná. Králové mají vždy jiná jména, děj se odehrává v jiném království a každý z králů se potýká s jiným problémem, který musí sám nebo s pomocí rádců vyřešit. Pohádky se tedy odlišují od sebe dějem, místem i postavami, ať už jsou jejich role vedlejší nebo hlavní. Většinou má pohádka jednoho, nejvýše dva hlavní hrdiny. Nejčastěji „On" a „Ona", jeden z nich je obvykle budoucím králem nebo královnou. Pochopitelně tam nesmí chybět jedna záporná postava, sehrávající úlohu „padoucha", která je nesmírně důležitá pro zápletky a překonávání překážet. Rovněž je důležitá jedna postava plná vtipu, která prosvětluje veselými výstupy a legračními prvky „napjaté" situace v pohádce. „Byl jednou jeden…," vnucuje dojem, že příhoda, která se v pohádce vypráví, se odehrává v minulosti. „Byl jednou jeden …" však není obyčejný časový údaj, ale poukaz na něco jiného.

2.6.4.2. Znaky lidové pohádky

Mezi hlavní znaky lidových pohádek patří **konflikt mezi dobrem a zlem**, v němž zlo je nakonec vždy poraženo. V pohádkách se objevují i **nadpřirozené bytosti**, které mají nejrůznější schopnosti. Ať už se jedná o ježibaby, které umí čarovat a používat kouzelná zaříkávadla, nebo o skřítky, kteří se umí zmenšovat či udělat sami sebe neviditelnými. Dalším znakem lidových pohádek jsou **kouzelné věci**. Mezi ně patří například kouzelný prsten princezny Arabely, kouzelný cestovní plášť kouzelníka Viga, tři kouzelné oříšky Popelky, kouzelné hůlky, koule a sedmimílové boty.

Důležitým znakem lidových pohádek je také **touha po bohatství**, kterou můžeme vidět v pohádce „Obušku z pytle ven" nebo v pohádce „Kouzelný měšec". Rovněž je to **touha po jídle** – známá pohádka „Hrnečku vař" a „O Červené karkulce", **touha po cestování** - „Kocour v botách" a jeho sedmimílové boty**, touha po moci** –

„Princezna se zlatou hvězdou na čele“, kdy král Kazisvět chtěl ruku princezny Lady a celé její království.

Děti mají rády pohádky, které dobře končí, zlo je potrestáno, hrdina vítězí a je odměněn, ať už sňatkem, královstvím, či navrácením lidské podoby. Děj pohádek se odehrává na nejrůznějších místech, ať už se jedná o království, chudou chaloupku, peklo či přírodu. Každá z pohádek obvykle začíná přímým nastolením problému. Uvádí děti na místo, kde se hlavní postavy nachází, a do děje, ve kterém spočívá hlavní zápletka. Pohádka může začínat slovy: „Bylo nebylo, v chudé chaloupce žila jedna krásná a milá dívka jménem Nastěnka, kterou její zlá macecha nutila tvrdě pracovat…“.

„V Půlnočním království vládne starý král, který má krásnou, ale velmi pyšnou dceru…“ .

„Bylo nebylo, dávno nedávno, jedno knížectví a v něm byl jeden mlýn a v něm žil mlynář Máchal se svým synem Petrem, kterému během války zemřela jeho maminka…“.

Pohádka má vždy nějaký obecný, modelový znak, například „chaloupku“, v níž obvykle bydlí početná rodina. Není to žádná konkrétní chaloupka – taková nebo onaká, s takovou či onakou zahrádkou, umístěná uprostřed lesa, nebo na okraji paloučku. Chaloupka je zde znakem a místem chudých lidí s prostým původem. Lidí, kteří tvrdě pracují a mnohdy nemají co jíst. Oproti tomu je postaveno „Království“, v němž žije král se svojí dcerou a manželkou „královnou“. Ani zde není uvedeno žádné konkrétní království s takovým či onakým jménem, ale opět je to nutný znak obyvatel, kteří zde bydlí – jsou urození a bohatí. Pracovat nemusí a jídla mají dost. Místa, kde pohádkové bytosti bydlí, jsou různá.

*„Pohádkový hrdina vždy putuje z jednoho místa na druhé, přičemž poloha těchto míst a vzdálenosti mezi nimi jsou neurč*ité*: „za devatero horami…, šel, až na konec světa…“. Konkrétní určení místa bývá jen náznakové, povšechné, většinou s archetypálními významy: temný les, město, královský hrad či zámek…“* (Richter, L.: 2004, s. 29)

V pohádkách jsou velice časté hádanky a mají velký význam. Většinou se vyskytnou ve chvíli, kdy jde hrdinovi o život. Je nucen rychle odpovědět – bez rozmyšlení, pokud neuhádne, hrozí mu například čert odnesením do pekla. V jiných situacích může jít o záchranu princezny z pekla, kam ji odnesl čert. Pak nejde hrdinovi o život, ale snaží se pomoci druhé osobě z lásky. Vždyť i v pohádce „O Popelce“ dostává princ tři hádanky, které musí uhodnout, aby tak získal srdce milované Popelky.

Dalším příkladem je pohádka „O zlaté přadleně“, kdy se obyčejná dívka z chalupy provdala za krále, protože mu její matka namluvila, že dcera umí příst zlaté nitě. Když byla v nebezpečí, objevil se skřítek Rampelník, který ji zlaté nitě příst naučil. Aby mohla setrvat na zámku, musela uhodnutí jeho jméno. Jednalo se tedy o hádanku z vypočítavosti.

Mezi nejznámější sběratele lidových pohádek patří Karel Jaromír Erben, který sbíral nejdříve lidové pohádky na venkově a následně z nich čerpal náměty pro své pohádky. K nejznámějším jeho dílům patří například pohádka „Dlouhý, Široký a Bystrozraký“, „Tři zlaté vlasy děda Vševěda“ a „Zlatovláska“.

2.6.5. Umělé – autorské pohádky

„Moderní autorská pohádka je dnes už neodmyslitelným fenoménem literatury pro děti. Aby se zdůraznila její literárnost, říká se jí někdy umělá, čímž se chce vyjádřit, že je protipólem lidové pohádce, původně předávané ústně. Dobře se zpravidla čte i předčítá, protože většinou udržuje vypravěčskou linii, ovšem děti si získává tím, co u ní děti upoutávalo odjakživa – rozletem fantazie, překvapivou smyšlenkou, smyšlenými i nadpřirozenými bytostmi, oživlými věcmi a předměty vůbec…“ (Opravilová, E., Gebhartová, V.: 1998, s. 86)

Pohádky prošly složitým vývojem, až dospěly k podobě dnešní, takzvané moderní - autorské pohádky. Pohádky působí na člověka nezaměnitelným kouzlem již od jeho dětství a neopouští ho ani v dospělosti. Pohádkové bytosti mají vždy lidské vlastnosti, prožívají radosti, starosti, ale i lásku a strach. Mezi průkopníky těchto pohádek patřili zejména autoři Božena Němcová, Václav Čtvrtek, Josef Čapek, Josef Lada, nebo Eduard Petiška. Autorů „moderních“ pohádek je však celá řada. Zatímco lidové pohádky začínají svá vyprávění větou: „Bylo, nebylo“… moderní pohádky dávají přednost poněkud jinému oslovení dětí. Například v Čapkově „Vodnické pohádce“ patří úvod větě: *„Jestli si děti myslíte, že vodníci nejsou, tak tedy říkám, že jsou, a jací! Tak třeba zrovna u nás...“*.

Tradičně nadpřirozené bytosti žijí v obyčejném, reálném světě /např. v Ladově pohádce, kdy bydlí princezna Máňa v chudé chaloupce/. Mnohé bytosti v těchto pohádkách nalézají nová uplatnění. Mezi nimi např. loupežník Lotrando – vybírá

mýtné, vodník se v lázních stará o horké prameny, ale i přesto nepřestávají plnit své pohádkové funkce.

2.6.6. Pohádkové postavy

Luděk Richter se ve své knize „Pohádka… a divadlo“ rovněž zabývá vymezením pohádkových postav. Říká, že postava v pohádce je utvářena a dána svým příběhem a jednáním. Každá z nich má různou povahu i projev. Každá má svůj obecný titul – (starý) král, (mladý) princ, (krásná) princezna. Postavy nepotřebuji mnohdy ani žádné jméno. Pokud však „potkáme“ v pohádce Honzu, kterého můžeme jmenovat jako Jendu, Jéňu, Jeníka či Honzíka a budeme mít pocit, že je to pokaždé stejný Honza, opak je pravdou. Tohle jméno sice značí v některých pohádkách prostého, jednoduchého a obyčejného venkovana, který najde řešení z problému, ať už obelstí draka, vysvobodí či rozesměje princeznu, najde poklad nebo zachrání prokleté království. Odměnou mu vždy bývá ruka princezny, koruna a půlka království. Jindy se ale může jednat o chytrého a veselého mládence, který má rád lidi a nesnáší nespravedlnost. Netouží ani po princezně a penězích, ale jen po prostém lidském štěstí. Ať už je to ten či onen HONZA, je jednou z nejoblíbenějších postav českých pohádek.

Častým pomocníkem hrdiny může být například holubička nebo mluvící koník. Hlavní hrdina bývá v pohádkách většinou znevýhodněný. Ať už je chudý, jako švec Jíra z pohádky „O princezně Jasněnce a létajícím ševci“, který vyletí na ochoz věže se svými křídly z jemné kůže a zamiluje se, nebo jako dřevorubec Ondra z pohádky „Nebojsa“, který musel jít do světa, aby se při svém putování, na němž ho doprovází zbabělý zlodějíček, naučil bát. Znevýhodněný hrdina byl i chudý muzikant z pohádky „Obušku z pytle ven“, kdy mu kouzelný dědeček daruje ubrousek, který se sám prostírá, a oslíka, z něhož se sypou dukáty. Další znevýhodnění může spočívat i v roli sirotka, proti němuž stojí macecha, jako je tomu v pohádce „O Sněhurce“, „O Popelce“ nebo „O dvanácti měsíčkách“. Znevýhodnění jsou i rodiče, kteří nemohou mít děti, nejmladší synové /ze tří/, kteří jsou považováni vždy za hlupáčky. (Richter, L.: 2004, s. 29–34)

Časopis Pastelka uvádí, že se v pohádkách objevuje rovněž nespočet nadpřirozených bytostí, které „oslovují“ děti od nejútlejšího věku.Vnáší do jejich tváří úsměv, radost, nadšení, ale mnohdy také nenávist, hněv a strach. Není to pouze proto, jak dané postavičky vypadají, ale rovněž sehrává důležitou roli jejich povaha a chování k ostatním. Mezi nejznámější postavy, které se v pohádkách objevují, patří postava

„ČERTA“, jednokopytníka, který se často a rád proměňuje v lidské bytosti – zejména v „myslivce“. Pod mysliveckým kloboukem ukrývá dva krátké rohy. Jeho tvář je umouněná od sazí, stejně jako ruce. Všude, kde se objeví, ho doprovází pekelnický „čmoud“. Šikovně přemlouvá „pozemské červy“, aby svou dušičku upsali peklu. Miluje teploučko, oheň a kouř. Nad sebou má „LUCIFERA“ – vládce pekel.

Další pohádkovou bytostí, která není příliš dětmi oblíbena, je postava „MACECHY“ – nevlastní matky, která má ráda pouze své vlastní děti a nevlastním znepříjemňuje život. Vymýšlí pro ně neskutečně těžké úkoly, které nelze vyplnit. Macecha je nepříjemnou pohádkovou postavou, která se objevuje v několika pohádkách, např. ve známé pohádce „O Popelce“, kde mají kromě macechy hlavní roli další dvě záporné postavičky – nevlastní sestry Popelky Dorka a Zorka. Další známou pohádkou, kde se postava macechy objevuje, je pohádka „O dvanácti měsíčkách“. Tam trápí macecha svoji nevlastní dceru Marušku. Pro děti je důležité, aby se prostřednictvím pohádek setkaly i se zápornou postavou, jelikož k pohádkám neodmyslitelně patří nejenom dobro, ale i zlo. Děti tak mají možnost poznat jednotlivé postavy a jejich základní vlastnosti. Rovněž mají možnost jednotlivé postavy mezi sebou srovnávat, stejně jako je tomu v životě.

Opakem záporných pohádkových postav jsou postavy kladné, které jsou dětem blízké a často se s nimi ztotožňují. Vidí v nich sami sebe a přejí si jimi doopravdy být. Ráda bych proto zmínila např. postavičku „ŠAŠKA“, někdy nazývaného Kašpárek, který provádí samé legrácky a žertíky. Chodí v pestrém oblečení, má velké boty - větší než svoje nohy, a na hlavě nosí šaškovskou čepici s rolničkami. Pod ní však ukrývá moudrost, upřímnost, bystrý úsudek, postřeh a vtip. Vždy dokáže k žertu říct i vážné věci.

Další veselou postavičkou, která v pohádce nesmí chybět, je postavička „TRPASLÍKA“ a „SKŘÍTKA“. Rozdíl mezi nimi je ten, že Trpaslík – nazývaný někdy Permoník, žije pod zemí nebo v jeskyni. Nejčastěji kutá uhlí a zlato, jako nářadí používá motyčku, krumpáč, rýč a je oblečen do dlouhých, pestrých kalhotek, košile a čepice. Skřítek – nazývaný Pidimužík je maličkatý tvoreček, kterého nemůžeme jen tak okem vidět. Schovává se, a pokud napneme uši, uslyšíme jeho tenoučký hlásek. Skřítků je několik „druhů“. V pohádkách jsou skřítkové lesní, vodní, polní i zahradní. Jsou ale také skřítkové hodní i zlobiví. Nelze říci, která pohádková postava je dětem nejoblíbenější. Některé z dětí může upřednostňovat známého „VODNÍKA“, v pohádkách nazývaného Hastrmana či Vodní mužíček. Někdy mají vodníci i své

jméno. Nejznámější jsou například Česílko a Volšoveček. Vodník je vždy oblečen do zeleného fráčku, ze kterého mu kape voda, a zeleného kloboučku, který je ozdoben barevnými stužkami. Jiné z dětí může obdivovat postavičku „VÍLY“ – milé, přátelské tanečnice, která žije v lese a za jasných nocí je viděna na lesní pasece v průsvitných šatech. Tuto postavičku si stejně jako princeznu oblíbily hlavně holčičky. „PRINCEZNA“ je pohádková postavička, která se objevuje asi nejčastěji a je obecně symbolem budoucnosti království a jeho naděje na pokračování. Vlastnosti, které jí k tomu postačí, jsou mládí, krása a trpělivost. Jsou princezny pracovité – věnující se činnostem, které se pro „korunovanou“ hlavu nehodí. Mnohdy se ale v pohádkách setkáme i s princeznami, které jsou lenošivé, ufňukané, pyšné a zlé. Jsou to právě ony, která dětem dávají příklad nápravy. Nosí krásné dlouhé šaty, střevíčky a nejraději ze všeho tančí. Žijí na zámku s tatínkem králem a maminkou královnou. K princezně neodmyslitelně patří PRINC, který musí hledat svoji nevěstu. Mnohdy však není ta vhodná na dosah, musí ji tedy vyhledat, čímž se vystavuje ohrožení.

Klukům naopak může být blízký „ZBROJNOŠ“ – hlídač hradu, královských komnat, vězení anebo hradní brány. Vždyť sami kluci se cítí silnými „muži“ a jen ti se mohou zbrojnošem stát, jelikož brnění váží desítky kilogramů a mávat mečem může jen opravdový silák. A co teprve takový „OBR“ – největší pohádková postava, vyčnívající nad stromy, která má obrovské boty, do kterých by se vešel celý rybník. Když se takový obr zasměje, strhne se bouře. A když zadupe? To je teprve pořádné zemětřesení. Ať už je to ta, či ona pohádková postava, každá má své kouzlo a poslání. Každá má v pohádce své místo, ať už je urozená, nebo jen prostého původu. Žádná z nich nesmí být zapomenuta. Ať už „KOMORNÁ“ ze zámku, „KUCHTÍK“ z královské kuchyně, „KRÁL“ či „LOUPEŽNÍK“, „JEZINKY“, „MLYNÁŘ“ nebo „BABKA KOŘENÁŘKA“. (Časopis Pastelka, Slovníček pohádkových postav)

2.6.6.1. Vlastnosti pohádkových hrdinů

Všechny kladné hodnoty jsou spojeny s krásou. Kladné vlastnosti pohádkových postaviček jsou pro děti velice důležité a slouží jim jako vzor pro jejich chování. V každé pohádce, kterou děti znají, je některá z uvedených vlastností obsažena.

- **Dobré srdce:** Nastěnka v pohádce „Mrazík“ pomáhala své sestře Marfušce, i když jí ubližovala.
- **Statečnost:** hrdina zachrání partnerku před drakem či jiným nebezpečím, jako

tomu bylo v pohádce „O statečném kováři“, kdy neohrožený Mikeš osvobodí tři zakleté princezny a musí přitom bojovat s mnoha nadpřirozenými silami a lidskou závistí a zlobou.

- **Chytrost:** hrdina řeší hádanky nebo plní řadu uložených úkolů, jako je tomu v pohádce „Nezbedná pohádka“, kdy princezna Máňa zachrání Honzu z pekla.
- **Moudrost:** princezny Marušky v pohádce „Sůl nad zlato“.
- **Vychytralost:** například postava mistra „Číče“ obelstí i čerta.
- **Spravedlnost:** dcera rybáře z pohádky „Princezna Koloběžka I.“ rozsoudí hádající sedláky a stane se tak královnou.
- **Poslušnost:** v pohádce „O dvanácti měsíčkách“, kdy šla Maruška v zimě do lesa pro jahody.
- **Láska:** je patrná v pohádce „Třetí princ“, kdy se jeden z královských dvojčat Jaromír vydává zachránit svého bratra ze zakletí, stejně tak v pohádce „Princezna se zlatou hvězdou na čele“, kdy krásná Lada najde po svém útěku před králem Kazisvětem útočiště na zámku prince Radovana jako kuchtička.
- **Věrnost:** Maruška – dcera krále z pohádky „Sůl nad zlato“, zůstává věrná svému tatínkovi i za cenu, že byla dříve vyhnána ze zámku.
- **Trpělivost:** Popelka přebírá hrách od popela, nebo princ převlečený za zahradníka, který učí pyšnou princeznu zpívat a hrát na loutnu, aby tak získal její srdce.
- **Pracovitost:** Honza z pohádky „Princové jsou na draka“ staví rozpadlou zeď v zámecké zahradě, aby tak získal srdce princezny Lenky.
- **Přátelství:** mladý mlynář Máchal a čert potrestají společnou silou nespravedlnost v pohádce „S čerty nejsou žerty“.

2.6.7. Využití pohádky k rozvíjení tvořivosti

Není pohádka, jako pohádka. Ta, která se dětem čte z knížek nebo kterou děti poslouchají v rozhlase, dává větší prostor jejich fantazii, představivosti a v konečné fázi i tvořivosti. *„Byla jednou jedna princezna…“*, tak začíná nejedna pohádka, ale… Jaká ta princezna byla, zda měla zlaté nebo černé vlasy, krátké či dlouhé, zda byla oblečena do bílých nebo růžových šatů, to už je na fantazii dětí. Záleží, jak si onu „jednu princeznu“ samy představí. Každé dítě vidí princeznu jinak. Pokud ale děti zhlédnou

pohádku filmovou či divadelní - představa dětí na vzhled princezny se velice zúží. Zde ji mohou vidět takovou, jakou jim „předepsal“ sám autor. Ať se jim taková líbí, nebo ne. Zde nemají možnost představy, jak by asi ona princezna vypadala. Stejně tak je tomu u pohádek televizních. Nastává tedy otázka: Je to pořád tatáž princezna? A pokud zhlédneme např. Pohádku o Popelce, kterou jsme si nejprve přečetli, je to pořád jedna a tatáž pohádka? Jen jednou vyprávěná ústy a podruhé zhlédnutá na divadelních prknech či v televizi?

Zdeněk Slabý se své publikaci „Nedokončené pohádky“ hovoří o tom, že pohádky s otevřeným koncem inspirují fantazii dětí, probouzí jejich schopnosti slovního vyjádření, podněcují jejich představivost. Děti milují možnost dotvoření pohádek dle své fantazie. Při vyslovení věty: „A jak to bylo dál…“, dokážou krásně reagovat. První nápad je spontánní – dalo by se říci „základna velké stavby“, na které se dá stavět. Děj bývá humorný, dobrodružný, ale občas i katastrofický. Jsou z něj cítit současné pocity dětí, jejich empatie a možná tak trochu i povaha. Pokud je děj pohádky, který děti samy domýšlí, napínavý, jsou děti „vyprovokovány“ k přemýšlení, rozhodování a řešení. Důležité je přerušit děj pohádky v určitém vypjatém okamžiku a to pak láká vymyslet si jeho pokračování a zakončení. I v mateřské škole je možné takto tvořivost dětí rozvíjet. (Slabý, Z.: 2007, s. 6, 102-104)

B PRAKTICKÁ ČÁST

3. Výzkumné šetření

3.1. Cíle výzkumného šetření

Cílem mého výzkumného šetření bylo popsat a ověřit možnosti rozvíjení tvořivosti dětí v mateřské škole s využitím pohádkového námětu. Prokázat, že pohádkou lze zábavným způsobem rozvíjet tvořivost dětí, jejich vnímání i fantazii.
Cílem bylo rovněž vytvořit na pohádkové náměty program zaměřený na rozvíjení tvořivosti a prokázat jeho pozitivní vliv na tvořivé schopnosti dětí.

3.2. Předpoklady výzkumného šetření

Na základě studia teorie a praktických zkušeností předpokládám, že výzkumné šetření potvrdí následující tvrzení:

I. Prostřednictvím pohádek v projektech se prohlubuje u dětí v mateřských školách větší zájem o vzdělání a poznávání daných témat.

II. Vytvořený projekt zaměřený na rozvíjení tvořivosti je v mateřské škole realizovatelný. Děti jsou při práci s pohádkou aktivní, pozorné, soustředěné.

III. Děti zapojené do projektu rozvíjení tvořivosti prostřednictvím pohádek snadněji splní uložené úkoly a najdou více možných řešení, jsou tvořivější oproti dětem, které pracují klasickou metodou „víš a znáš“.

3.3. Metody výzkumu

Při výzkumném šetření jsem využila několika metod a snažila se o jejich provázanost a objektivnost. Jako první jsem využila „**metodu pozorování**“ – úmyslné a záměrné sledování dětí, jejich činností i projevů. Například tomu tak bylo ve volných hrách, kdy se dala často u dětí pozorovat spontánní hra „na něco“, co je v předešlém dni v projektu zaujalo a co se snaží „bez očí učitelky změnit, nebo opsat“. Přímé pozorování jsem pečlivě a systematicky zaznamenávala. Tyto postřehy následně sloužily k odvíjení dalšího děje pohádky v následující dny. Mnohdy bylo pozorování využito při zadání úkolu v řízené činnosti, jeho plnění jsem často nahrávala na videozáznam, což následně sloužilo ke zpětnému prověření a přesnosti. Následně jsem

provedla rozbor vzhledem k hypotézám. Využila jsem pozorování krátkodobého i dlouhodobého. V prvním případě se jednalo o určité časové frekvence, např. hodinu, část ranních her, doba plnění zadaného úkolu atd. Druhý případ: „dlouhodobé pozorování“ jsem využila po celou dobu trvání projektu. Jeho cílem bylo posouzení změny reakcí dětí na zadané úkoly v počátku projektu a na jeho samém konci. Rovněž jsem se zaměřila i na vývoj sociálních vztahů, které se po celou dobu projektu vytvářely.

Další metodou byl „**rozhovor**“, při němž jsem navozovala přímý komunikační styk s dětmi. Vyžadované informace jsem získávala tedy v přímé interakci s dítětem. Prováděla jsem ho individuálně /osobně/, např. v běžném rozhovoru v průběhu dne nebo při zadání nějakého úkolu, což mi umožňovalo navázání těsnějšího osobního kontaktu s dítětem. Rovněž jsem využila skupinového rozhovoru, díky kterému jsem měla možnost zjistit reakce, názory, mínění i postoje k danému tématu ve skupině. Při otevřeném rozhovoru jsem dala dětem prostor k odpovědím. Stejnou možnost měly i v komunitních kruzích. Metoda rozhovoru byla při výzkumném šetření pracnější, vyžadovala již spolupráci dítěte, jeho soustředěnost a hlavně zaujetí. Jednotlivé rozhovory jsem zaznamenávala nejraději prostřednictvím magnetofonu, jelikož zápis v průběhu rozhovoru zpomaloval jeho průběh.

Další metodou byla experimentální realizace některých činností ve srovnávací skupině a posouzení reakcí dětí na jednotlivé zadané úkoly.

3.4. Doba a místo výzkumného šetření

Výzkumné šetření probíhalo přibližně půl roku od října 2009 do března 2010 během celého dne pobytu dětí v mateřské škole. Ať už to bylo při volné hře dětí v ranních hodinách v prostoru třídy na koberci, či v hracích koutcích, nebo při řízené činnosti v komunitních kruzích při pohybových, výtvarně-pracovních či hudebních činnostech, ale i v průběhu pobytu venku. Výjimkou nebyla ani doba odpolední.

3.5. Charakteristika tříd

- Charakteristika třídy „KOŤAT“

28 dětí ve věku 3-6 let

ŠVP „Vláčkem z pohádky do pohádky“

Hlavním záměrem je všímat si krás světa prostřednictvím pohádek, pochopení jejich moudra a ponaučení.

Třída pracuje s projekty, které jsou zpracovány na základě známých pohádek a „vyznačují“ vždy jedno zastavení ve stanici, kam vláček v průběhu roku přijede.

Projekty jsou tvořeny za pomoci dětí, společně jsou „skládány“ jako mozaika „dětské radosti“. Není předem dáno, do kolika stanic vláček během celého roku dorazí.

Prostřednictvím projektů rozvíjíme děti po stránce tvořivosti (viz. obrázek č.1).

- Charakteristika srovnávací skupiny třídy „RYBIČEK“

28 dětí ve věku 3-6 let

ŠVP „Jaro, léto, podzim, zima“

Hlavním záměrem jsou 4 roční období, seznámení s jejich základními jevy a zákonitostmi.

Třída nepracuje s projekty a má pevně dané 4 bloky, kterých se během školního roku drží. Tvořivé činnosti jsou u této třídy zabudovány do běžných bloků (viz. obrázek č.2).

3.6. Projekt a jeho průběh

3.6.1. Doba uskutečnění projektu

Projekt Popelka trval 2 měsíce a navazoval na již předešlé projekty, podle kterých naše třída „ KOŤAT“ celoročně pracuje. Nebyl tedy jediným projektem, který si děti mohly na vlastní kůži prožít. Pro letošní školní rok má naše třída TVP pod názvem: „Vláčkem z pohádky do pohádky“, kdy každý integrovaný blok je jedna známá pohádka zpracovaná do projektu. Nikdy není předem udána délka a doba, po kterou se budeme projektem zabývat, záleží na potřebách a hlavně zaujetí dětí. Projektu Popelka předcházel např. projekt Sněhurka a sedm trpaslíků, který byl zvolen pro měsíc září a říjen z důvodu adaptace dětí na nové prostředí a ke vzájemnému poznávání dětí s učitelkou. Další projekt, který se pod rukou nás učitelek a dětí „narodil“ , byl podle známé pohádky „ Čert a Káča“. Tato pohádka zpracovaná do projektu byla začleněna do našeho TVP v době předvánoční, kdy seznamujeme děti s tradicí „Mikulášské nadílky“.

3.6.2. Cíl projektu

- Rozvíjet tvořivost dětí prostřednictvím všech prvků umění
- Naučit děti vzájemně spolupracovat, diskutovat a formulovat své názory
- Rozšiřovat poznání dětí prostřednictvím prožitku, experimentu a vlastní zkušeností
- Učit děti vzájemné spolupráci, pomoci a akceptování partnera
- Pomoci dětem rozlišit dobro a zlo
- Zdokonalit děti v rozpoznání barev
- Vést děti k rozvíjení tvořivého myšlení, fantazie a k zveřejnění vlastního názoru
- Seznámit děti se životem na zámcích
- Rozvíjet verbální i nonverbální komunikaci dětí
- Seznámit děti s dějem pohádky

3.6.3. Projekt „ P o p e l k a “

Úvod

K realizaci následujícího projektu mě inspiroval školní výlet naší třídy „KOŤAT“ na hrad Švihov. Pan průvodce nám při prohlídce hradu položil otázku, jaká pohádka se na tomto vodním hradě natáčela. „POPELKA“, zavolala Monička. Děti se od tohoto dne dožadovaly prohlížení obrázků různých hradů a zámků, nosily fotografie z dovolených a neustále si chtěly o tehdejším životě povídat. Stejně tak tato odpověď Moničky vzbudila v dětech zájem o jim dobře známou pohádku o Popelce, která má ve dne tváře umouněné od sazí, ale v noci se mění v pohádkově krásnou princeznu v plesových šatech z kouzelných oříšků. A nejen o ni, zájem byl vzbuzen rovněž o krásného prince, který se do Popelky zamiluje, zůstane mu v rukou ztracený střevíček a vydává se ji hledat. Ale jak to ve správné pohádce bývá, všechno dobře dopadne. Poslední Popelčin oříšek skrývá šaty svatební. Děti začaly nosit do školky různé verze této pohádky a dožadovaly se jejího čtení před spaním…

„Co kdybychom si, děti, na pohádku zahráli?“

I.část : Klíček do pohádky

Úvodní soustředění: „ Brána do pohádky“

- Učitelka postaví před děti velkou pohádkovou bránu: *„Jak se dostaneme do pohádkové říše, když je brána zavřená?“*
- Děti sedící v kruhu přemýšlí a dávají návrhy: „*Zaťukáme* “– děti si to vyzkouší – ťukají na podlahu. Nejprve potichu, pak nahlas. Brána ale zůstává zavřená. *„Zadupáme“* – děti zadupají, ale brána stále nic. *„Odemkneme ji!“*
- Abychom však mohli bránu společně odemknout, potřebujeme „ KLÍČ“.

Následuje výroba klíče od pohádkové říše. Starší děti samostatně obkreslí podle šablony tvar klíče, který vystřihnou a polepí předem natrhanými, barevnými papíry. Menší děti předem vystřižený klíč pomalují temperovými barvami (viz. obrázek č.3).
Poté přicházejí k pohádkové bráně a za pomoci básničky a vyrobeného klíče odemykají. Následuje báseň: „Pohádkové rýmování“ (Kalábová, N.: 2008, s. 164, viz. textová příloha č.1).

- Děti několikrát básničku zopakují a vydávají se na cestu pohádkovou zemí. Prochází kolem „rekvizit“, se kterými se budou během celého projektu setkávat. Na samém konci cesty leží 3 oříšky.
- Oříšky putují po kruhu, přidáváme asociace*: „Když se řekne oříšek, napadne mě…“*
- Oříšek položíme doprostřed kruhu *„Jaký je oříšek?“* Děti jmenují přívlastky.
- *„Kde můžeme oříšky najít, když nejsou z pohádky?“*
- Děti se volně procházejí po herně v rytmu písničky a představují procházku lesem. Na ztišení písničky se všichni zastaví a rozhlíží se. Hledají nakreslené oříšky v prostoru herny.
- Následuje slalom kolem nalezených oříšků – pohybové činnosti dětí např. běh, cval, poskoky a lezení. Všechny nalezené oříšky položíme vedle sebe a třídíme na velké a malé.
- *„Kdo má rád oříšky?“* Následuje prohlížení encyklopedie a hledání obrázků veverek.

II. část : U Popelky doma

- Učitelka předčítá dětem

,,Byl jednou jeden chalupník a měl jedinou dceru. Jednoho jara, když dcerce bylo šestnáct let, její maminka těžce onemocněla a za týden zemřela. Chalupník se stal vdovcem. Po čase přivedl domů vdovu, která měla dvě dorůstající dcery… Jenomže macecha byla zlá, ošklivá a panovačná žena… Nevlastní dceru neustále prohánělа… Nevlastní sestry Popelky byly stejně zlé jako macecha. Na každém kroku Popelku popichovaly a přidělovaly jí práci. Posmívaly se jejím obnošeným šatům a ušpiněným tvářím ....". (Bratři Grimmové.: 2005, s. 2–4, viz. textová příloha č.7)

- Co jsme se dozvěděli? Následuje komunitní kruh. V kruhu posíláme šátek Popelky, mluví ten, kdo ho právě drží: „*Já jsem se dozvěděla, že se ta hodná holčička jmenovala Popelka.*" *,,Já jsem se dozvěděl, že vdova, kterou chalupník přivedl domů, byla moc zlá..."* Po vyslechnutí úvodu pohádky byl dán dětem prostor pro rozlišení dobra a zla. Srovnání vlastností jednotlivých postav a porovnání s vlastními zážitky.
- *,,Když je někdo hodný, jaké to je"? (*nekřičí, nehádá se, nelže…)
- Následuje posílání úsměvů a doteků kamaráda po kruhu.
- *,,Jak to ale asi vypadá, když je někdo na někoho zlý?"* Děti jmenují. (křičí, ničí hračky, lže, přikazuje…)
- *,,Už jsi byl ty někdy na někoho zlý?"*
- *,,Zahrajeme si na to"*. Následuje simultánní pantomimická ilustrace. Rozdělíme se na dvě skupiny. Jedna představuje hodnou Popelku, která se jen tak tiše prochází, a druhá macechu, která je zlá. Křičí a vzteky dupe. Ve skupinách se prostřídáme. *,,Jak ses cítil?"*
- *,,Kým bys chtěl být ty a proč?"* Následuje komunitní kruh.
- *,,Kdybys nebyl Pavlík, kým by ses chtěl stát?"* Učitelka dává na podlahu lano. Na jedné straně je loutka Popelky, na druhé macechy. *,,Kam se postavíš?"* Nikdo z dětí nevolil stranu macechy.
- Dozvěděli jsme se, že nevlastní sestry Popelku neustále popichovaly. *„Co to znamená popichovat?"* Děti přemýšlí. *,,Společně na to přijdeme."* Následuje vysvětlení pojmu. Popelka musela neustále plnit uložené úkoly od svých sester

a macechy. *„Co asi Popelka dělala?“*

- Následuje úkol předškoláků – tvoření sloves. Popelka musela: (utírat…nádobí, mýt …podlahu, uklízet …oblečení, prát …kalhoty).
- Ukázka pantomimou – *„Co Popelka dělala?“*
- Děti představují různé činnosti, ostatní hádají.
- *„Umíš to říct příkazem?“*
- *„Zahrajeme si na to!“* Učitelka si uváže šátek a představuje macechu. Děti poslouchají, jaké jim dává macecha příkazy, a skupinově je plní. (*„Zamet'!“ „Ukliď hračky!“, „Utři nádobí!“ , „Vynes koš!“)*
- Následně se v úloze macechy střídají děti. Ten, kdo představuje macechu, má opět uvázaný šátek kolem hlavy.
- Tatínek Popelky také občas něco potřeboval, ale požádal ji pěkně… *„Umíš o práci požádat?“*
- Učitelka dává dětem příklad. *„Prosím, mohl bys to uklidit?“*...následuje komunitní kruh – *„Co bylo hezčí?“*
- *„Kdo bydlel s Popelkou v domě?“*
- *„Kdo bydlí u mě doma?“* Děti vypráví o svojí rodině, jmenují jednotlivé její členy.

III. část : Popelka a holoubci

- Učitelka předčítá dětem

„Jednoho dne se po okolí roznesla zpráva, že mladý princ pořádá bál, na kterém si vybere nevěstu. Sestry se nemohly dočkat. V den bálu se nehnuly od zrcadla. Vyzkoušely si mnoho šatů a šperků... sedly s matkou do kočáru a odjely do zámku. Ještě předtím stačila macecha Popelce přidělit práci. Smíchala zrní s mákem a Popelce přikázala, aby vše přebrala…“ (Bratři Grimmové.: 2005, s. 2– 4, viz. textová příloha č.7).

- Poslech druhé části pohádky, převyprávění dětmi dle obrázků.
- Matematické činnosti – sestavení obrázků dle dějové posloupnosti.
- Následuje výtvarně - pracovní tvořivost - „Holoubci u misek“. Učitelka a starší děti dle šablony předkreslí tvar holoubka a misky, které starší děti následně

vystřihnou. Poté vymalují misky barevnou tuší a holoubky temperovou barvou. (viz. obrázek č.4 a 5)

- Následuje komunitní kruh *„Kdo přiletěl Popelce na pomoc?“ „Co by se stalo, kdyby…holoubci nepřiletěli?“* Sbírání odpovědí - *„Popelka by to nezvládla“, „Musela by zrní třídit celou noc!“*
- *„Ale holoubci přiletěli.“ „Zahrajeme si na to“.*
- Následují pohybové činnosti dětí v prostoru třídy. Na znamení holoubci vylítnou …děti napodobují let holoubka (rychle – pomalu), reagují na hudební nástroje, předvádí (malá – velká) křídla, reagují na stejný pohyb učitelky atd.
- Učitelka položí na zem do prostoru třídy 4 vystřižené misky různých barev, kolem nich rozhází barevná kolečka představující zrní. Holoubci přiletí a třídí. Červená zrníčka do červených misek, žlutá do žlutých atd.
- Víme ale, že holoubci umí nejen létat, ale i přebírat hrách. A tak zůstaneme ještě holoubky a pustíme se do toho.
- *„Dokážeme to i poslepu?“*
- Další jsou manipulační činnosti – třídění zrníček na ploše podle :
    - barev (viz. obrázek č. 6)
    - velikosti (velké, malé)
    - řazení dle posloupnosti (větší, menší, nejmenší)
    - počet 0 – 10
    - geometrické tvary (zrníčka kruhy – zrníčka čtverce)
- *„Co by se dalo ještě třídit?“*
    - těstoviny (kolínka, flíčky, nudle...) Procvičení jemné motoriky.
    - barevná kolečka
- Učitelka rozhází po ploše barevná kolečka a prosí holoubky o pomoc. *„Prosím holoubci, pomozte mi“*. Ale co když holoubci nepomohou? Musíme to prozkoumat.
    - Následuje báseň „Pohádka naruby“. (Kalábová, N.: 2008, s. 166, viz. textová příloha č. 6)
    - *„Co bys udělal/a/ ty, kdybys poprosil/a/ holoubky a oni by ti nechtěli pomoci? „Uměla bys o to požádat i jinak?“* Ale naši holoubci jsou kamarádi a smutné Popelce pomohli. Na znamení zvonečku se všichni holoubci pustili do práce.

- Víme tedy, že třídit můžeme cokoliv. Že podle hmatu určíme velikosti, materiál, geometrický tvar, teplotu, vlhkost. „*Co třeba hmatem rozlišit ruce kamarádů?“* Pokusíme se o to. Úkolem tohoto experimentu bylo – uvědomovat si rozdílnosti jednotlivých rukou.
- *„Jaké to bylo?“ „Příjemné, nepříjemné?“*
- Vrátíme se ale písničkou opět do pohádky.
- Následuje zpěv písničky: „Pojďte s námi, kamarádi...“.
- Z pohádky tedy víme, že Popelka žila se svou macechou a sestrami ve staré chaloupce. Víme, že Popelka musela uklízet nepořádek po sestrách. *„Kdo jí to přikázal a proč?“* Děti zveřejňují svůj názor: někdo si myslí, že macecha. Alenka si myslí, že jí to přikázaly sestry. Petruška, že jí to nepřikázal nikdo. Připusťme tedy, že Popelce nikdo úklid nenakázal. Proč by tedy Popelka za sestry uklízela? Protože je měla ráda? Bavilo ji uklízení?
- *„Ale co když Popelka nechtěla sama uklízet, své sestry o pomoc požádala a stejně jí nechtěly pomoci?“* Zahrajeme si na to.
- Učitelka vyzve jedno z dětí, které nerado ve školce uklízí, a uvede ho do role upracované Popelky. Druhé dítě představuje roli Popelčiny sestry. Popelka prosí sestru o pomoc. *„Pomůžeš mi?“* Sestra nereaguje. *„Jak se dá o pomoc ještě jinak požádat?*“ Děti vymýšlí možné varianty. Sestra stále nereaguje, otáčí se k Popelce zády a pomoc odmítá. Následuje komunitní kruh. *„Jak ses cítil?“* Dítě zveřejňuje svůj pocit. „*Bylo mi smutno“ , „chtělo se mi plakat…“*.
- Děti se střídají a vstupují jednotlivě do role Popelky v dlouhé sukni a postupně formulují svoji prosbu k sestře. Dostávají příležitost si zažít, jaké to je , když někoho požádám, a on na moji prosbu nereaguje. Vlastní prožitek děti osloví.
- Ale my dobře víme, že Popelka byla hodná, poslušná a vždy uposlechla příkazů zlé macechy i sester. Byla proto smutná? Děti mimikou představují nálady – smutek, pláč, strach, zamračení atd.
- Víme, jak Popelku doma oslovovali? Tatínek ji jmenoval Popelko. Jak ji asi oslovovaly sestry s macechou? Děti vymýšlí přezdívky – Popelo, Popčo, Popelucho, Popelino…
- *„Co myslíte, jak se Popelka cítila?“* Pokračovali jsme krátkou společnou diskuzí. Došli jsme k názoru, že se tato oslovení Popelce nelíbila. Můžeme tedy

Popelku potěšit jiným slovem? Která slova dovedou někoho potěšit? Jaké slovíčko by potěšilo našeho Jiříka? Monička se pohotově hlásí, obrací se k Jiříkovi a říká: „Já ti koupím dort.“ Jiřík se usměje. Zkoušíme adresovat i dalším kamarádům slovíčka, o nichž se domníváme, že potěší. Můžeme si zahrát na tzv. „mycí linku“, kdy některé děti prochází špalírem ostatních dětí a ty jim adresují různé vyznání, pochvaly, slova co potěší. V závěrečné reflexy mají děti možnost zveřejnit své pocity, zda se cítí lépe a která slova je nejvíce potěšila. Skupinky se prostřídají.

IV. část : Kouzelné oříšky

- Učitelka předčítá dětem

„Jak tak smutnila a pomalu přebírala mák, náhle se ve světnici rozjasnilo. U stolu stála paní v krásných šatech. V ruce držela křišťálovou hůlku…dotkla se Popelky a z té se stala krásná princezna, oblečená do nádherných šatů a zlatých střevíčků…“
„Dýni, co ležela na stole, proměnila ve zlatý kočár a myšky v koňské čtyřspřeží…“ (Bratři Grimmové.: 2005, s. 2–4, viz. textová příloha č.7).

- Komunitní kruh – *„Jak to bylo v jiné pohádce o Popelce?“*
- Četba jiné verze pohádky od Boženy Němcové
- Následuje srovnání několika verzí pohádky
    - Popelka měla jednu – dvě sestry
    - V obou případech měla zlou nevlastní matku
    - V obou případech třídili Popelce zrní holoubci
    - Šaty získala Popelka od krásné paní – ze tří oříšků od tatínka
    - Pokaždé byly v oříšku šaty na ples – 1 x tam byl luk a kamizola
    - Jela na zámek na svém Juráškovi – ve zlatém kočáře ze začarované dýně
- My zůstaneme u verze - třech oříšků. *„Co by se v nich mohlo ukrývat, pokud by tam nebyly krásné šaty?“* Prostor pro fantazii dětí. „KLÍČ“ – doplnění přídavných jmen (velký), „PRSTÝNEK“ (zlatý).
- Víme, že se v oříšku ukrývaly šaty a střevíčky, dokážeme však poradit Popelce, které ze šatů si nemůže na ples vzít?
- Následuje zraková hra, kdy děti hledají v prostoru třídy barevné šaty a střevíce,

které následně třídí podle barev. Najdeme chybějící páry bot?

V. část : Popelčina cesta na zámek

- Učitelka předčítá dětem

,,Popelka nasedla do kočáru a po chvíli už vjížděla branou osvětleného zámku, plného hudby a veselí. (Bratři Grimmové.: 2005, s. 2–4, viz. textová příloha č.7)

- *,,Kudy vedla Popelčina cesta do zámku?"* Děti podávají střevíček po kruhu – mluví ten, kdo ho drží v ruce. *„Kudy Popelka jela?"*

Poznámka:

Jednotlivé úkoly byly zadány dvěma skupinám – dětem z odlišných tříd naší MŠ. I. skupinu tvořily děti z mé třídy „KOŤAT", s věkovým složením 3 – 6 let .

Tyto děti „žijí" projekty po celý rok a společně je s námi vytváří a hledají cestu, kterou společně půjdeme.

II. skupinu tvořily děti ze třídy „RYBIČEK", která má věkové složení stejné – opět 3 – 6 let, ale tyto děti na základě projektů nepracují.

- <u>POROVNÁNÍ SKUPIN:</u>
  - I. Skupina - našla několik možných odpovědí. Popelka jela do zámku: lesem, loukou, po silnice, přes kameny, plula vodou…atd.
  - II. Skupina – našla pouze jednu odpověď. Popelka jela do zámku po silnici.
- Byl zadán stejný úkol oběma skupinám. „UDĚLEJTE Z ČEHOKOLIV CESTU POPELKY NA ZÁMEK"
  - I . Skupina - vytvořila cestu Popelky na zámek jako překážkovou dráhu z kuželů – značící stromy, z pytle – který zdůvodnily tunelem, z lavičky – která znamenala lávka přes vodu, z kruhů – což byly louže po dešti, z lana - most který vede přes rokli…Tato skupina tvořila ze všech dostupných věcí z vybavení naší třídy a vše, co do cesty postavila, si i zdůvodnila. (viz. obrázek č.7)
  - II. Skupina – našla pouze jednu variantu. Cestu Popelky udělaly z víček od PET lahví. „Tohle je ta silnice". Jediná odpověď.

- Pokusíme se cestu na zámek s dětmi projít. Každý sám, v zástupu. Děti mají možnost srovnání obou cest. Mohou si cestu projít ještě jednou, tu, která je více zaujala…, téměř všechny děti volí cestu překážkové dráhy.
- Opětovně byl zadán stejný úkol oběma skupinám. Tentokráte měly děti k dispozici pouze barevné látky „UDĚLEJTE Z LÁTEK CESTU POPELKY NA ZÁMEK."

- POROVNÁNÍ SKUPIN:

  I zde byl vidět patrný rozdíl ve splnění úkolu. Děti z I. skupiny sestavily cestu klikatou i rovnou, dlouhou i krátkou. Hledaly několik možných řešení. (viz. obrázek č. 8)

Děti ze skupiny II. udělaly pouze jednu rovnou cestu k zámku - bez jediné zatáčky. Opět jsme měli možnost si cesty projít. Ne však již každý sám a v zástupu, ale následovala chůze dvojic. Jedno dítě se zavázanýma očima, druhé dítě jako vedoucí. Byla zde důležitá důvěra a pomoc kamaráda. EXPERIMENT se zdařil. Všechny děti došly do cíle, ale... *„Jaké to bylo - nevidět?"* Zde byl prostor pro vyslovení pocitů dětí.

- Cestu do království hledaly děti i na pracovních listech (krátká – dlouhá), rovněž úkolem pro předškoláky bylo dokreslení vytečkovaného zámku.
- *„Kdo stál před zámkem u zámecké brány?"*
- *„ Kdo žije na každém zámku a hradu kromě krále a královny?"* Děti hledají různé odpovědi. Stále však nemohou uhodnout postavu STRÁŽE.
- Učitelka napoví – vstupuje do role a hlídá hrad. Poznají? Kdo zná, kdo nezná? Následuje krátká četba.
- *„Stráže chránily svého pána před napadením."* Co taková stráž tedy potřebuje pro obranu a ochranu svého krále? ZBRANĚ.
- Následuje výroba zbraní z papíru pro stráže – štíty, halapartny a meče. Využití temperových barev k malování dle fantazie. (viz. obrázek č. 9)
- *„Jak se takový zámek brání?"* Zahrajeme si na to. Vstup do rolí.
- Každá stráž musí mít i svůj výcvik. Následuje tedy pochod v zástupu, běh, poskoky, cval a reagování na povel POZOR – POHOV.

- Každé království musí mít i svůj erb. *„Co by sis do erbu dal ty?“ „Jaké bys chtěl mít království?“*
- Následuje kreslení království pro Popelku. (viz. obrázek č.11)
- Úkolem oběma skupinám bylo: *„POSTAV ZÁMEK, Z ČEHO CHCEŠ.“*

- <u>POROVNÁNÍ SKUPIN:</u>

  I . Skupina – děti vytvořily zámků pro Popelku opravdu nespočet. Jedno z dětí zvolilo jako stavební materiál dřevěné kostky, jiné látky, mušle, kameny, knoflíky, ruličky od toaletních papírů anebo i víčka od PET lahví. Jejich fantazie byla velice široká a nekonečná.

  Všechna království dokonce dostala svá jména. Království z látky? Tedy „Látkové“. Kameny? Tedy „Kamenné“. Dokonce napadlo malého Péťu postavit zámek ze sněhu na naší zahradě, protože právě bylo všude bílo a sněžilo několik dní. Práce na tomto „Ledovém“ zámku nás čekala všechny při pobytu venku a dala nám opravdu zabrat. (viz. obrázek č. 12 –17)

  II. Skupina – našla pouze jedno řešení. Všichni stavěli pouze z kostek. Víc nevymýšlely. (viz. obrázek č. 18)

- Ale každé království musí mít i královský erb. Následuje komunitní kruh, co to takový erb je, kde ho dříve měli a proč. Ukázka nakreslených erbů učitelky – jsou stejné? Hledání rozdílů /prostor pro zrakové vnímání/. Co bych tam do erbu dal já?

  Děti vytváří dle své fantazie ornamenty svého království na erb. (viz. obrázek č.10)

„Jaké by to bylo království, kdyby nebylo úplně obyčejné?“ Děti malují květiny – tedy květinové. Jiné z dětí maluje duhové, puntíkové, sluníčkové…každé z dětí si najde to své… *„Kdyby to království bylo plné barev a nejmenovalo se duhové. Jak by se mu říkalo?“* – BAREVNÉ KRÁLOVSTVÍ.

- *„Pokud by to království bylo barevné, jaké by tedy bylo?“* Děti jmenují různé barevné odstíny, které znají. Následuje pohybová hra. Každé z dětí dostane barevnou korunku do ruky a tím patří do jednoho z království příslušné barvy,

které je v prostoru na koberci. Všichni opouští svůj zámek a na zvukové znamení se rychle vracejí na své sídlo. Obměnou dětem je střídání korunek učitelkou.

- Sedíme v kruhu a posíláme si barevnou korunku. Na jaký zámek asi Popelka dorazila? Cestou z chaloupky jsou zámky čtyři. Podíváme se tam s ní. Nahlédneme do oken a poradíme, kde se pořádá onen královský ples. Úkolem pro děti je přinést z domova jeden den modré oblečení, druhý den zelené, třetí den žluté a čtvrtý – poslední den, červené oblečení. (viz. obrázek č. 19 –21)
- ŽLUTÝ DEN – Jsme žlutí jako… „SLUNÍČKO“, volají děti. Hned na začátku činnosti dostane každé z dětí žlutý kruh a položí si ho před sebe na zem. *„Co je to sluníčko?“ „Jaké je?“ „Co by to bylo, kdyby to nebylo sluníčko?“* Děti hledají přirovnání, např. sluníčko je zlatý míč... Ale co naše Popelka? Je ve správném „Slunečním“ zámku? Podíváme se. Děti berou vystřižený kruh a dívají se vpravo-vlevo, pod kruh, nad kruh atd. Musí zámek obejít. Děti položí kruh na zem a oběhnou ho. Nejprve vlevo, pak vpravo. Je tady nějaká louže. Musíme ji přeskočit. A děti společně s učitelkou přeskakují kruh popředu i pozadu.
- Následuje hledání žlutých věcí v prostoru třídy. Najdeme je?
- Hádankou se dozvíme, kdo v tomto zámku bydlí.

„Přišli domů trpaslíci, dívali se po světnici.
Krásná dívka v křesle spala, předtím jim však postel stlala.
Umyla i nádobí, snad se na ni nezlobí.“

(vlastní tvorba – viz. textová příloha č.4)

Došli jsme k odpovědi, že na tomto zámku se ples nekoná. Na žlutém zámku žije Sněhurka. Následuje několikadenní cesta po barevných královstvích.

- Další činností je zraková hra, kdy děti porovnávají jednotlivé zámky podle barev, velikosti, počtu oken, věží atd. Připusťme, že Popelka projde zámeckou bránou kolem stráží a…

„Když vstoupila do tanečního sálu, vše utichlo. Mladý princ měl oči jenom pro ni a celý večer se od ní nehnul ani na krok. Tančil jenom s ní, ale čas utíkal jako voda… /pokračuje učitelka v četbě pohádky/. (Bratři Grimmové.: 2005, s. 2–4, viz. textová příloha č.7)

- Kdo kromě prince může sedět na trůně? A kdo tam seděl teď? A co když tam nikdo neseděl? Připusťme tedy, že trůn byl prázdný. *„Čí je trůn?“*
- Následuje hádanka pro děti:
  - Má dlouhý plášť
  - Nosí korunu
  - Drží v ruce římské jablko, žezlo a pečeť…

  „KRÁL, JE TO KRÁL“ …Křičí děti.
- Učitelka si s dětmi zahraje známou pohybovou hru „NA KRÁLE…“ (Juklíčková – Kristovská, Z.: 1985, s. 27-28, viz. textová příloha č.9)
- *„A vidíte ho tady někde? Pojďte děti, zavoláme ho“…* Následuje popěvek „JEDE KRÁL, JEDE KRÁL“. Děti se dívají napravo, nalevo... nikde není.
- Učitelka v ten okamžik vstupuje do role krále…bere si plášť a na hlavu korunu. *„Zabloudil jsem“*, povídá král , *„a nevím, do jakého království patřím*.“ *„Cestou jsem jich viděl hodně - království různých barev, například této.*“ Učitelka ukáže vystřižené zelené království dětem. *„Ale tam jsem viděl na zahradě jinou princeznu a nebyla to Popelka, tak jsem jel dál*.“ Postupně učitelka v roli krále ukáže dětem všechny barvy a využije tak tento okamžik k opakování barev. V poslední řadě dojede ke království červenému. *„Opravdu patřím sem?“* ptá se král. *„Tady máme naši Popelku?“* Všechny děti měly na sobě červené oblečení stejné, jako byl vystřižený zámek.
- Kdo všechno bydlí na zámku? Jen kluci – stráže? Nebo i holky kuchařky? Děti jmenují…zahradník je – KLUK, chůva je – HOLKA, šašek – KLUK…následuje zamyšlení nad rolí kluků a holek. A kdo jsem já? A co takové kuchařky v kuchyni dělaly?
- Následuje vyprávění učitelky: *„Na žádném zámku nesměla chybět ani zámecká kuchyně. Králové měli pořád hlad a tak bylo nutné zajistit jim něco dobrého k snědku. V zámecké kuchyni také pracovalo několik pomocných kuchtíků.“* Také pomáháš mamince při vaření? Následuje výtvarné zpracování tématu - „Vaříme polévku“ – kresba tuší a mastnými pastely.
- Učitelka vystupuje z role krále, sundá plášť i korunu a posílá po kruhu loutku krále. „Jaký může být tenhle král?“ Děti hledají odpovědi.

- POROVNÁNÍ SKUPIN:

  I. skupina dětí odpovídá několika variantami – hodný, starý, moudrý, veselý, spokojený…

  II. skupina dětí - odpoví pouze jedním slovem - starý.

- Abychom mohli za Popelkou na královský ples, musíme mít každý svoji korunu. „Když se řekne koruna, napadne mě...“ Následuje příval odpovědí dětí z I.skupiny (*„král, královna, princ, zámek, koruna stromu…).* U dětí ze skupiny II. jsem se dočkala pouze jedné odpovědi - když se řekne koruna, napadne mě král.
- Následuje tedy nápověda učitelky: *„Napadne vás, děti, ještě něco jiného? Napovím vám. Tenhle král – jako tatínek, může mít u sebe malou holčičku, svoji dceru a ta se jmenuje…? Nosí také korunu…?“* Ani po několika nápovědách tato skupina dětí nenašla další odpověď.
- Pokračujeme tedy ve výtvarném tvoření – výroba koruny z papíru – stříhání a kresba vodovou barvou. (viz. obrázek č.22)

VI. část : Setkání s princem

Konečně Popelka potkala na zámku svého prince. Tančila s ním celou noc. Umíme i my děti tančit a chovat se jako urozené princezny a princové? Vstup do rolí. Děti berou na hlavu svoji vyrobenou korunu, ale…Nehraje hudba. Učitelka v roli krále pobízí zámeckou kapelu. *„Prosím hudbu.“*

Následuje krátký poslech barokní hudby z CD. Poté komunitní kruh s rozhovorem. *„Jaký hudební nástroj jsi tam slyšel? Jaké hudební nástroje znáš?“* Děti mají prostor pro jmenování strunných i klávesových nástrojů. Učitelka přináší netradiční hudební nástroj VOZEMBOUCH, který položí doprostřed kruhu. Z čeho je vyrobený? Jak se na něj hraje? A jak se vůbec jmenuje? Nápověda - *„Bouchá se s ním o zem.“* Děti neznají. Učitelka tedy název prozradí. *„Prosím hudbu“* – opětovně zvolá učitelka. Tentokrát již děti ladně tančí při barokní hudbě v zámeckém sále. Zdokonalují si tak rytmickou pravidelnost při taneční improvizaci, poznají rozdíl mezi pomalou a rychlou melodií, stejně tak tichou a hlasitou.

- Ale jak se náš princ jmenuje? Byl dobrý, tedy DOBROMIL? Děti vymýšlí další

spojitosti. Ale kdo je ona krásná dívka? Princ dostává hádanky. (viz. textová příloha č.5, viz. obrázek č. 23)

- Uhodne? Pomůžeme mu? Prostor pro přemýšlení a logiku dětí /přiřazování obrázků správných odpovědí k hádance/.
- Následný rozklad slov na slabiky. Např. odpověď „STROM“ – jedna slabika. Dětí vytleskávají skupinově, školáci určují první a poslední písmeno ve slově.

VII. část : Útěk ze zámku

- Učitelka předčítá dětem

„Při útěku ze zámku totiž jeden zlatý střevíček Popelka ztratila na zámeckém schodišti. Ten si smutný princ odnášel v naději, že mu pomůže najít krásnou neznámou…“

„Sám dokonce jezdil po kraji a zkoušel zlatý střevíček všem dívkám…“ Nevlastní sestry se pokoušely nazout malý střevíček, ale marně. Hladce vsunula malou nožku do zlatého střevíčku jen Popelka...“ (Bratři Grimmové.: 2005, s. 2–4, viz. textová příloha č.7)

- Pokusíme se zahrát si na Popelky. V reálu mezi spoustou rozházených stop vybírají děti pouze svoji obkreslenou stopu určité velikosti. Akci můžeme zpestřit na zvukový signál. Je potřeba se zamyslet, jak takový střevíček asi vypadal.
- Následuje výroba vlastního střevíčku z papíru.

„Byla to velká svatební hostina,“ touto větou byla zakončena naše pohádka, *ale my ještě nekončíme…*

„Co nesmí chybět na žádné svatební hostině?“ „KOLÁČE“ Jak se asi takový svatební koláč peče? Následuje skupinový úkol.

- Děti hledají v prostoru třídy dílky svého koláče /puzzle/ a skládají .
- Jsou stejné? (viz. obrázek č.24-25)
- Pro předškoláky je zde jiný úkol - psaní podle předlohy kruh /koláč/ + nácvik teček /mák/ .
- A co na svatební stůl nepatří? To našim předškolákům ukáže PL - zrakové vnímání. A my ostatní to prozkoumáme. Učitelka pokládá na stůl velký tác plný nejrůznějších věcí. Děti poslepu hmatem poznávají, o jaký předmět se jedná a k čemu slouží. Patří tento předmět na svatební stůl? Děti jmenují. Vidlička? ANO, Lžíce? ANO. Šála? NE…

- Druhým úkolem je poznávání dobrot – následuje ochutnávka a hádání se zavázanýma očima - *„Co to je?“ „Jak to chutná?“ „Co se z toho vaří?“* Je možná i nápověda ostatních.
- „Zkusíme si na takovou svatební hostinu zahrát.“ Hraje hudba, Popelka s princem sedí v čele nazdobeného stolu. *„Co všichni ostatní na zámku asi dělají?*“ Stráže hlídají a kuchtička roznáší všem dobroty. A ostatní dvořané? Ti hodují, tančí a spokojeně oslavují svatbu Popelky. (viz. obr. č. 26)
- A tak všechno dobře dopadlo. Z Popelky se stala královna, a jak už to v pohádkách bývá – zlo bylo potrestáno. Je dobře, že zlomyslné sestry Popelky a zlá macecha zůstaly jen v pohádce. Že u nás ve školce žádné takové zlé a zlomyslné děti nemáme
- *„A jak jinak by pohádka mohla skončit?“* Následuje krátký rozhovor s dětmi.
- *„Co se vám líbí, děti, víc? Pohádky ve verších, nebo pohádky neveršované? A víte, děti, co je to vlastně verš?“* Ukážeme si to.
- POSTEL – KOSTEL, MRAK – DRAK, SVETR – PETR... děti se pokouší o rýmování.
- Následuje četba veršované pohádky „O Popelce“ pro srovnání s klasickou verzí, která byla dětem průběžně předčítána. (Tetourová, M.: 2005, s. 26; viz. textová příloha č.8)
- *„Zazvonil zvonec a pohádky je konec,“* tak by mohla naše pohádka skončit, *ale my ještě nekončíme. My se ještě půjdeme někam podívat? Kam? Na opravdový královský průvod…*
- Báseň - „POHÁDKA“ (Beranová, J.: 2003 s. 26; viz. textová příloha č.2).
- Báseň - „Snění “ (Kalábová, N.: 2008, s. 166; viz. textová příloha č.3).

3.6.4. Závěr projektu

Na závěr projektu jsme uspořádali besídku pro rodiče, seniory v DD a pro děti z DDM, v jejím rámci i průvod královské družiny školkou. V průběhu celého projektu probíhala v šatně mateřské školy výstava prací, vztahujících se k pohádce o Popelce. Rodiče tak měli možnost prožívat krok po kroku děj pohádky společně se svými dětmi. Během projektu byly pořizovány fotografie z jednotlivých činností, které byly se souhlasem rodičů zveřejňovány na společné nástěnce šatny.

V Klatovské deníku vyšel rovněž článek o celém průběhu projektu a o netradiční práci učitelek a rovněž poděkování všem subjektům, které se do práce zapojily.

Velké poděkování patřilo nejen rodičům dětí z naší MŠ, kteří nám pomohli s přípravou kostýmů na divadelní představení, ale i zaměstnancům DDM z dramatického kroužku, kteří nám společně s většími kamarády pomohli při výrobě kulis na představení. Další velké poděkování rovněž patřilo klatovskému muzeu, které bylo ochotné uspořádat netradiční výstavu všech prací dětí z MŠ.

3.7. Vyhodnocení výzkumného šetření

Předpoklad č. I :

Zaznamenala jsem, že prostřednictvím pohádek v projektech se u dětí prohluboval větší zájem o vzdělání a poznávání daných témat. Projektová metoda dětem naprosto vyhovovala a doslova je „pohltila“. Prolínání uměleckých oborů bylo dětem blízké a jejich vyváženost jsem zaznamenala jako velký klad. Ověřila jsem možnosti, které nám projekt dává, a prokázala jsem, že pohádkou lze vzbudit v dětech zájem o poznávání všeho nového. Pohádka se pro ně stala „motorem“ k učení a byla jakousi zábavnou formou k hlubokým prožitkům.

Prostřednictvím pohádkového námětu se u dětí otevřela „vrátka“ k rozvíjení tvořivosti a děti tak dokázaly najít nejednu odpověď na položenou otázku.

Pohádka dětem nabízela paletu plnou barev, v níž každá barva byla odstínem jednoho z umění. „Štětcem“, zvaným „pohádka“, děti dokázaly nakreslit veliký a nekonečný obraz části života.

Předpoklad č. II :

Vytvořený projekt zaměřený na rozvíjení tvořivosti dětí je v mateřské škole dobře realizovatelný. Činnosti byly pro děti poutavé, přiměřeně náročné. Projekt je možné zařadit ve věkově smíšeném oddělení s běžným počtem dětí, uplatnil by se dobře i u věkově homogenní skupiny dětí nejstarších a pravděpodobně i u 4-5letých. Učitelka by musela vzhledem ke své třídě některé činnosti či motivaci přizpůsobit charakteristice dětí, jejich reakcím a zájmům. Projekt je vždy otevřený změnám.

Předpoklad č. III

Při srovnávání dvou odlišně pracujících tříd naší MŠ a posuzování reakcí dětí na jednotlivé úkoly jsem viděla znatelný rozdíl jak v přístupu dětí k danému tématu, tak k plnění stejného zadání úkolů.

Děti zapojené do projektu rozvíjení tvořivosti prostřednictvím pohádek snadněji plnily uložené úkoly a našly více možných řešení. Pracovaly rychleji, přesněji a při práci projevovaly větší jistotu a nebály se experimentovat. Nechyběla mezi nimi vzájemná souhra, při činnostech byly aktivnější, pozornější a soustředěnější.

Tyto děti se nespokojily s jednou rovnou cestou, která vede přímo k cíli, ale hledaly složitosti cest v labyrintu, vymýšlely různá řešení, hledaly důvody, příčiny, rozluštění. Bavilo je přemýšlet o věcech „Co kdyby " nebo „Co by to bylo, kdyby..."

Závěr

Jedním z hlavních cílů mé diplomové práce byl rozvoj tvořivosti, vnímání a fantazie dětí prostřednictvím pohádek a samotného projektu. Tento proces nemá hranic. Je nekonečný. U dětí je tvořivost velice důležitá, nejen pro rozvoj jejich osobnosti, ale i pro jejich seberealizaci a pohled na svět. Ověřila jsem si, že prostřednictvím pohádek v projektech se prohlubuje u dětí v mateřských školách větší zájem o vzdělávání a poznávání daných témat. Děti jsou při práci s pohádkou aktivnější, pozornější, soustředěnější, protože pohádka je již odedávna „lízátkem" jejich duší a srdíček. Chtěla jsem svojí prací dokázat, že děti „cestovatelé pohádek" - daleko snadněji splní uložené úkoly a najdou více možných řešení, jelikož jsou tvořivější oproti dětem, které pracují klasickou metodou „víš a znáš". V rámci mého výzkumného vzorku se to potvrdilo.

Myslím si, že pro rozvoj tvořivosti dětí je velice důležitá naše podpora v jejich svobodném vyjadřování pocitů a názorů. Je důležité dát dětem prostor pro jejich myšlenky, čímž je vedeme k jejich originalitě. Pokud pedagog poskytne dětem dostatek podnětů, vzniká velmi intenzívní prožívání a spontánní tvůrčí činnost ve všech oblastech.

Při práci se mi osvědčilo podporovat dítě v jeho odlišných nápadech, které byly často naprosto „výstřední", od ostatních. Už v MŠ jsou totiž některé děti tvořivější než jiné. „Sršely" zajímavými nápady a návrhy na jednotlivá řešení doslova „sypaly" z rukávu. Při komunikativní tvořivosti byly více hovorné, často si prosazovaly své slovo a nápad. Během výzkumu jsem dětem představila literaturu, výtvarné umění, hudbu, sport, tanec, dramatiku a díky této „barevné paletě světa" jsem se jim snažila vytvořit příznivé prostředí a klima pro jejich tvořivost. Prostřednictvím pohádek, kdy měly děti vytvořit i svůj pohádkový příběh, v němž oni budou hlavní postavou - jsem jim pomohla vyjádřit vnitřní problémy a využít své vlastní fantazie k hledání nových řešení.

Vždy jsem akceptovala jejich tvořivé nápady, které vymyslely, a nikdy jsem žádný návrh na řešení neodmítla. Svým výzkumem jsem chtěla dokázat, že tvořivost dodává každému dítěti hluboce subjektivní smysl života a že pomáhá rovněž dítěti zvládat úspěšněji a s nadhledem životní překážky. Pokud některé z dětí bylo při tvorbě a realizaci našeho projektu méně iniciativní, neznamená to, že byla práce pro ně zbytečná a marná. I „pouhý" pozorovatel je tvořivý člověk. Dokáže pozorovat svět a dění kolem sebe očima a srdcem, stejně tak si všímá detailů kolem sebe, o kterých si „tiše" přemýšlí.

Pohádka děti přitažlivým způsobem uvádí do kontaktu s okolním světem, pomáhá jim rozlišit, co je dobré a co zlé, kdo je hodný a kdo špatný člověk, co znamená láska, nenávist, smutek i radost, a proto probouzí v nevinném dětském srdíčku fantazii, smysl pro morální aspekty života a obohacuje děti v hledání možných řešení a cest v těžkém a složitém labyrintu života. Tvořivost otevírá dětem bránu poznání .

Seznam použité a citované literatury

BERANOVÁ, J.: *Barevné pohádky*. Praha, Eedeline 2003.

FICHNOVÁ, K., SZOBIOVÁ, E.: *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí*. Praha Portál 2007.

FILIPEC, J. a kol.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost.* Praha ACADEMIA 2007.

HLAVSA, J.: *Psychologické problémy výchovy k tvořivosti*. Praha, SPN 1981.

HLAVSA, J.: *Psychologické metody výchovy k tvořivosti*. Praha, SPN 1986.

JUKLÍČKOVÁ – KRESTOVSKÁ, Z. a kol.: *Pohybové hry dětí předškolního věku*. Praha, SPN 1985.

KALÁBOVÁ, N.: *Hry a pohádkové snění*. Praha, Grada Publishing 2008.

KOŤÁTKOVÁ, S.: *Dítě a mateřská škola*. Praha, Grada Publishing 2008.

KŘIVÁNEK, V., KUPCOVÁ, H.: *Malý slovník literárních pojmů a autorů*. Praha, Scientia 1994.

KUDRYS, M., FETTER, W. R.: *Nástin dějin literatury*. Praha, Fortuna 1995.

MACHKOVÁ, E.: *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha, IPOS 1998.

MACHKOVÁ, E.: *Metodika dramatické výchovy*. Praha, IPOS 2002.

MAŇÁK, J.: *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků.* Brno, PAIDO 2006.

NAKONEČNÝ, M.: *Encyklopedie obecné psychologie.* Praha, ACADEMIA 2009.

NAKONEČNÝ, M.: *Psychologie osobnosti.* Praha, ACADEMIA 2009.

NĚMCOVÁ, B.: *O Popelce a jiné pohádky*. Plzeň, NAVA 1996.

OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ,V.: *Zima v Mateřské škole.* Praha, Portál 1998.

PETROVÁ, A.: *Tvořivost v teorii a praxi.* Praha, Vodnář 1999.

PORTMANNOVÁ, R.: *Hry pro tvořivé myšlení.* Praha, Portál 2004.

POSPÍŠILOVÁ, Z.: *Hádám, hádáš, hádáme.* Praha, Portál 2007.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. Praha, Portál 1995.

RICHTER, L.: *O divadle nejen pro děti.* Praha, Dobré divadlo dětem 2006.

RICHTER, L.: *Pohádka ...a divadlo.* Praha, Dobré divadlo dětem 2004.

SLABÝ, Z.: *Nedokončené pohádky.* Praha, Portál 2007.

ŠABATEC, J.: *Velká kniha předškoláka Země divů*. Ostrava, LIBREX 1994.

ULRYCHOVÁ, I., GREGOROVÁ, V., ŠVEJDOVÁ, H.: *Hrajeme si s pohádkami*. Praha, Portál 2000.

Další prameny

BRATŘI Grimmové.: *Popelka*. Praha, Časopis PASTELKA 2005.

TETOUROVÁ, M.: *O Popelce.* Praha, Časopis PASTELKA 2005.

Časopis PASTELKA, *Slovníček pohádkových postav.* Praha 2005.

Vlastní zápisky z přednášek

Http://cs.wikipedia.org/wiki/Wikipedie

Www.slovník-cizich-slov.net

Seznam příloh

Textová příloha k projektu

Příloha č.1: **Pohádkové rýmování**
Příloha č.2: **Pohádka**
Příloha č.3: **Snění**
Příloha č.4: **Sněhurka**
Příloha č.5: **Hádanky pro prince**
Příloha č.6: **Pohádka naruby**
Příloha č.7: **Pohádka Popelka**
Příloha č.8: **Veršovaná pohádka o Popelce**
Příloha č.9: **Hra na krále**

Fotografická příloha k projektu

Obrázek č.1: **Třída Koťat**
Obrázek č.2: **Třída Rybiček**
Obrázek č.3: **Klíč od pohádkové brány**
Obrázek č.4: **Malování holoubků**
Obrázek č.5: **Holoubci u misek**
Obrázek č.6: **Třídění zrníček**
Obrázek č.7: **První cesta na zámek**
Obrázek č.8: **Druhá cesta na zámek**
Obrázek č.9: **Královské zbraně**
Obrázek č.10: **Královský erb**
Obrázek č.11: **Kreslené království**
Obrázek č.12: **Zelené království**
Obrázek č.13: **Jogurtové království**
Obrázek č.14: **Ruličkové království**

Obrázek č.15: **Látkové království**
Obrázek č.16: **Barevné království**
Obrázek č.17: **Ledové království**
Obrázek č.18: **Království z kostek**
Obrázek č.19: **Červené království**
Obrázek č.20: **Modré království**
Obrázek č.21: **Zelené království**
Obrázek č.22: **Královská koruna**
Obrázek č.23: **Hádanky pro prince**
Obrázek č.24: **Pečení koláče**
Obrázek č.25: **Svatební koláč**
Obrázek č.26: **Svatební hostina**

Textová příloha k projektu

Příloha č.1:

POHÁDKOVÉ RÝMOVÁNÍ

Kouzelný klíček od pohádky mám
a právě teď ji odmykám.
Když jsem klíčkem otočila,
radostně jsem poskočila.
Přede mnou krásný zámek stál,
kdepak se tu jenom vzal?
A kdo ví, jak to bude dál?
Vešla jsem bránou do pohádky
a nevím,kdy se vrátím zpátky.

(Kalábová, N.: *Hry a pohádkové snění*. s. 164)

Příloha č.2:

POHÁDKA

Zavírám pomalu vrátka,
neboj se, nepřijde zkrátka.
Pořád můžeš tam i zpátky,
a tak místo, abys plakal,
vrať se ke mně do pohádky.
I když ten čas tolik letí,
vzpomeňte si, milé děti,
na ty chvíle, když jste vrátky,
vstupovaly do pohádky.

(Beranová, J.: *Barevné pohádky*, s.26)

Příloha č.3:

SNĚNÍ

Rozvíjejte fantazii,
Naplňte své představy,
Využijte především,
všechny skvělé nápady.
Sny nekoupíte v obchodě,
vždy ponechte je náhodě.
Sny nedají se nikde koupit,
sny nosí v mysli každý z nás.
Ať splní se vám vaše snění,
každý den po probuzení.

(Kalábová, N.: *Hry a pohádkové snění*. s. 166)

Příloha č.4:

SNĚHURKA

Přišli domů trpaslíci, dívali se po světnici.
Krásná dívka v křesle spala,
předtím jim však postel stlala.
Umyla i nádobí,
snad se na ni nezlobí.

(Hnojská, J.: *vlastní tvorba*)

Příloha č.5:

HÁDANKY PRO PRINCE

1. Korunu mám, však nejsem král. /strom/
2. Stále si jídlo nabírám, ale nikdy nespolknu. /lžíce/
3. Má 4 nohy, ale nikam neuteče. /polštář/
4. Rádi to máme, a přece se na to mračíme. /slunce/
5. Polštářek s jehlami pochoduje před námi. /ježek/
6. Jde to, neví kam. Bije to, neví koho. Ukazuje to, neví co. /hodiny/
7. Když svítí slunce – stojím v rohu. /deštník/
8. Dva nože, dvě oči, za čím se točí, toho je míň. /nůžky/
9. Zkus si sáhnout na podušku – nedosáhneš, není v lůžku. /mrak/.
10. Pletu, pletu chlíveček, pro pět malých oveček. /rukavice/

(Šabatec, J.: *Velká kniha předškoláka Země divů*. s.124)

1. Obilí i zrnko máku, hned si vezme do zobáku.
   Zato snáší vajíčka, kdopak to je?.. SLEPIČKA
2. Jeden širší, druhý užší? Naším prstům velmi sluší.
   Krásné kroužky s kamínky, jsou to totiž …PRSTÝNKY
3. Kdo si zdobí uši, tomu to moc sluší.
   Prohlédněte šperkovnice, zda v nich máte …NÁUŠNICE
4. Uhádnete s trochou štěstí i ozdobu na zápěstí?
   Kdopak z vás to právě řek? Správně, je to …NÁRAMEK
5. Který řetěz malinkatý na krku se nosí zlatý?
   Kdo má sebou penízek, ten si koupí …ŘETÍZEK

(Pospíšilová, Z.: *Hádám, hádáš, hádáme.* s. 68, 69, 70)

Příloha č.6:

POHÁDKA NARUBY

Ve snu také představím si,
jak převrátit pohádku.
Vždyť převrácená pohádka,
dá se číst i pozpátku.

(Kalábová, N.: *Hry a pohádkové snění*. s. 166)

Příloha č.7:

POHÁDKA POPELKA

,,Byl jednou jeden chalupník a měl jedinou dceru. Jednoho jara, když dcerce bylo šestnáct let, její maminka těžce onemocněla a za týden zemřela. Chalupník se stal vdovcem. Po čase přivedl domů vdovu, která měla dvě dorůstající dcery. Brzy si ji vzal za ženu. Myslel si, že tak uleví své samotě a dcerce nahradí matku. Jenomže macecha byla zlá, ošklivá a panovačná žena. Nevlastní dceru neustále prohánìla, svoje dvě jen rozmazlovala. Od samého zametání a točení kolem ohně měla polosirotka tvář zaprášenou od prachu a sazí. A tak jí všichni říkali Popelko. I ona sama zapomněla svoje pravé jméno. Nevlastní sestry Popelky byly stejně zlé jako macecha. Na každém kroku Popelku popichovaly a přidělovaly jí práci. Posmívaly se jejím obnošeným šatům a ušpiněným tvářím. Pod sazemi se však skrývala jemná a krásná tvář, kterou měla Popelka po mamince. Otec smutně hleděl na neštěstí své dcery, ale neměl odvahu postavit se ženě na odpor. Nevlastní sestry myslely jen na parádu. Hlavy měly plné honosných bálů a představ o princích, kteří je pojmou za manželky. Jenomže žádné bály se nekonaly a princové také nějak nepřicházeli. Sestry byly stále zlostnější a svůj vztek si vylévaly na Popelce. Ta se už smířila se svým osudem. Celé dny těžce pracovala a večer sedávala vyčerpaná u krbu.

Jednoho dne se po okolí roznesla zpráva, že mladý princ pořádá bál, na kterém si vybere nevěstu. Sestry se nemohly dočkat. V den bálu se nehnuly od zrcadla. Vyzkoušely si mnoho šatů a šperků. Konečně navečer, vystrojené a zmalované, sedly s matkou do kočáru a odjely do zámku. Ještě před tím stačila macecha Popelce přidělit

práci. Smíchala zrní s mákem a Popelce přikázala, aby vše přebrala. Když děvče zůstalo samo, rozplakalo se. Nevěděla, zda vůbec dokáže uložený úkol splnit. Jak tak smutnila a pomalu přebírala mák, náhle se ve světnici rozjasnilo. U stolu stála paní v krásných šatech. V ruce držela křišťálovou hůlku. Řekla Popelce, že dobře ví, proč je tak smutná, a že jí pomůže. Dotkla se hůlkou talíře na stole a v mžiku byl mák oddělený od zrní. Ale tím její pomoc neskončila. Hůlkou se dotkla také Popelky a z té se stala krásná princezna, oblečená do nádherných šatů a zlatých střevíčků. Dýni, co ležela na stole, proměnila ve zlatý kočár a myšky v koňské čtyřspřeží. Kouzelná paní ještě Popelce řekla, že všechna kouzla budou trvat jenom do půlnoci. Popelka nasedla do kočáru a po chvíli už vjížděla branou osvětleného zámku, plného hudby a veselí. Když vstoupila do tanečního sálu, vše utichlo. Mladý princ měl oči jenom pro ni a celý večer se od ní nehnul ani na krok. Čas utíkal jako voda. Popelka nezapomněla na slova kouzelné paní, a tak chvíli před půlnocí rychle bál opustila. Macecha a sestry se vrátily ze zámku ve špatné náladě. Celou dobu si vyprávěly, jak princ tančil celý večer jenom s neznámou kráskou. Jejich zklamání a vztek byly ještě větší, když zjistily, že Popelka uložený úkol splnila. Příští večer se macecha a nevlastní sestry znovu chystaly na bál. Macecha před odchodem smíchala džber hrachu s fazolemi a Popelce uložila, aby vše do jejich návratu přebrala. A Popelka zase zůstala sama. Bylo jí smutno, ale neotálela a začala s přebíráním. Po chvíli se ve světnici rozjasnilo - stejně jako včera. Kouzelná paní se dotkla hůlkou džberu a kde se vzali, tu se vzali bílí holoubci, za chviličku roztřídili hrách a fazole do dvou misek. Ještě jeden dotyk kouzelné hůlky a Popelka se opět proměnila v krásnou princeznu. Paní jí připomněla, jak dlouho bude kouzlo působit, a zmizela. Popelka se moc těšila, a tak jí i druhý večer uběhl jako voda. Princ opět tančil jenom s ní, ale znovu ji neuhlídal. Minutku před půlnocí stačila Popelka v příhodnou chvíli zmizet. Princ už zahlédl jenom odjíždějící kočár. Macecha a sestry se vrátily z bálu ještě v horší náladě něž první den a všechny tři ještě víc zuřily, když jim Popelka ukázala mísy s přebraným hrachem a fazolemi. Třetí večer macecha před odchodem na bál vysypala ve světnici na podlahu čočku a smíchala ji s popelem. Věřila, že tentokrát Popelka úkol nesplní. Ta zase doufala, že jí dobrá paní opět pomůže. A tak se také stalo. Paní se objevila, jen co Popelka přebrala první zrnka čočky. Také tentokrát stačily doteky kouzelné hůlky, aby byl splněn úkol zlé macechy a aby se Popelka potřetí proměnila v krásnou princeznu. Paní jí znovu připomněla platnost kouzel, ale Popelka jí už moc neposlouchala, tak moc se těšila na nové setkání s princem. Málem zapomněla hlídat čas. Princ, poučen minulými večery, se rozhodl, že tentokrát nic neponechá

náhodě. Když hodiny začaly odbíjet půlnoc, držel Popelku pevně za ruku. Ale ta se z jeho sevření přece jen dostala, a co jí síly stačily, spěchala ke kočáru. Princ za ní sice utíkal, ale krásná neznámá opět stačila zmizet. A bylo to jen tak tak. Jen kousek za zámkem – s posledním úderem věžních hodin – přestala kouzla účinkovat a Popelka musela domů pěšky. Krásné šaty se změnily v záplatovanou zástěru a zlatý střevíček v obyčejný dřevák. Při útěku ze zámku totiž jeden zlatý střevíček Popelka ztratila na zámeckém schodišti. Ten si smutný princ odnášel v naději, že mu pomůže najít krásnou neznámou. Macecha i sestry opět zuřily, ale nemohly nic dělat. Princ už žádné bály nepořádal. Místo toho dal rozhlásit, že hledá tajemnou neznámou. Sám dokonce jezdil po kraji a zkoušel zlatý střevíček všem dívkám. Po mnoha marných pokusech už ztrácel naději. Do chalupy, kde bydlela Popelka, přišel už jako na poslední místo. Nevlastní sestry se pokoušely nazout malý střevíček, ale marně. Princ už byl na odchodu, když otec Popelky sebral všechnu odvahu, aby princi řekl, že ve stavení je ještě jedno děvče. Princ nechal Popelku přivést. Na první pohled nepoznal, že to děvče s umouněnými tvářemi je jeho vyvolená. Když však sundala z nohy těžký dřevák a hladce vsunula malou nožku do zlatého střevíčku, hned ji poznal. Popelku si odvezl na zámek a za pár dnů si ji vzal za ženu. Byla to velká svatební hostina a Popelka na ní tančila s princem ještě dlouho po půlnoci. Teď už žádná kouzla neúčinkovala.

(Bratři Grimmové.: *Popelka*, Časopis PASTELKA 2005)

Příloha č.8:

Veršovaná pohádka O Popelce

Žila byla dívka milá,
zpívala si, švitořila,
všechnu práci sama svedla.
Sestry měla hašteřivé,
hloupé, líné, pomstychtivé.
Sama prala, pletla, předla…

Šperky, stuhy barvy duhy,
jaké nemá nikdo druhý
- to se hned tak nevidí-
rozházely po pokoji.
Střevíc na klavíru stojí,
však to sestra uklidí!

„Popeluška umouněná
krásná je a věno nemá,
se smetákem tancuje…
Ze všech největší má cenu
a nečeká na odměnu,“
holoubek ji lituje.

Přišla zpráva jednou zrána,
že král vyzval prince Jana,
ať si najde nevěstu.
Sladce volá matka Háta:
„Poupátka má boubelatá,
připravte se na cestu!“

„Ušmudlaná Popelice,
neodcházej ze světnice.
Práci ti dám – a to hned!
Ty přebereš s hrachem mák,
nám na plese budou hrát.
Ohromíme celý svět!“

Odjedou a dívka v mžiku
má na tucet pomocníků,
kamarádi nezradí!
Vždy má pro ně vlídné slovo
a peříčko holoubkovo
láskyplně pohladí.

„Cukrůůů, cukrůůů, překvapení,
které snad tvůj život změní,
ukrývá se v oříšku.
Plesové v něm najdeš šaty,
střevíčky i závoj zlatý
k bělostnému kožíšku.“

Kočár venku přijde vhod.
Letí s větrem o závod
přes pole a tmavý les…
Z Popelky je líbezná
pohádková princezna.
Zpátky musí ještě dnes!

O půlnoci, třikrát běda,
princ Popelku marně hledá.
Kde na smutek najde lék?
Nevěstu svou najít musí:
„Ať si každá dívka zkusí
zatoulaný střevíček!“

Tlusté sestry vzteky blednou:
pata…špička, ještě jednou!
Proklínají celý ples.
Zato Popeluška milá
ve střevíčcích jako víla
slaví svatbu ještě dnes!

(Tetourová,M., *O Popelce*. Časopis Pastelka. Praha, 2005)

Příloha č.9:

Hra na krále

Král sedí na trůně,
v papírové koruně.
Kdo korunu z hlavy sejme,
na královský trůn si sedne.

(Juklíčková-Krestová, Z.: *Pohybové hry dětí v předškolním věku*. Praha, 1985)

Fotografická příloha k projektu

Obrázek č.1: Třída Koťat
Obrázek č.2: Třída Rybiček
Obrázek č.3: Klíč od pohádkové brány
Obrázek č.4: Malování holoubků
Obrázek č.5: Holoubci u misek
Obrázek č.6: Třídění zrníček
Obrázek č.7: První cesta na zámek
Obrázek č.8: Druhá cesta na zámek
Obrázek č.9: Královské zbraně
Obrázek č.10: Královský erb
Obrázek č.11: Kreslené království
Obrázek č.12: Zelené království
Obrázek č.13: Jogurtové království
Obrázek č.14: Ruličkové království
Obrázek č.15: Látkové království
Obrázek č.16: Barevné království
Obrázek č.17: Ledové království
Obrázek č.18: Království z kostek
Obrázek č.19: Červené království
Obrázek č.20: Modré království
Obrázek č.21: Zelené království
Obrázek č.22: Královská koruna
Obrázek č.23: Hádanky pro prince
Obrázek č.24: Pečení koláče
Obrázek č.25: Svatební koláč
Obrázek č.26: Svatební hostina

(Zdroj: HNOJSKÁ, Jana)

Obrázek č.1: **Třída Koťat**

Obrázek č.2: **Třída Rybiček**

Obrázek č.3: **Klíč od pohádkové brány**

Obrázek č.4: **Malování holoubků**

Obrázek č.5: **Holoubci u misek**

Obrázek č.6: **Třídění zrníček**

Obrázek č.7: **První cesta na zámek**

Obrázek č.8: **Druhá cesta na zámek**

Obrázek č.9: **Královské zbraně**

Obrázek č.10: **Královský erb**

Obrázek č.11: **Kreslené království**

Obrázek č.12: **Zelené království**

Obrázek č.13: **Jogurtové království**

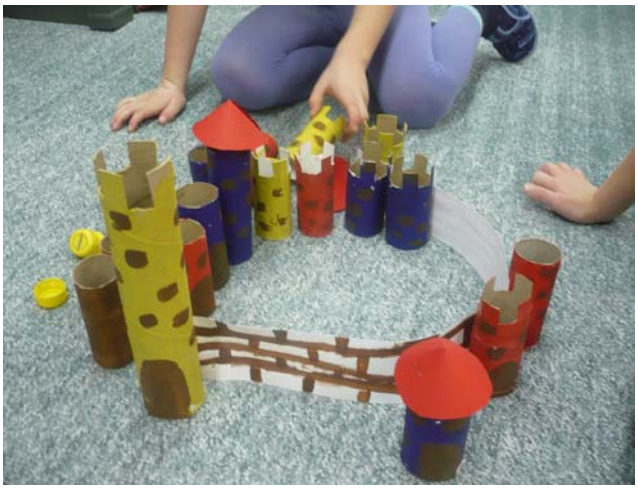

Obrázek č.14: **Ruličkové království**

Obrázek č.15: **Látkové království**

Obrázek č.16: **Barevné království**

Obrázek č.17: **Ledové království**

Obrázek č.18: **Království z kostek**

Obrázek č.19: **Červené království**

Obrázek č.20: **Modré království**

Obrázek č.21: **Zelené království**

Obrázek č.22: **Královská koruna**

Obrázek č.23: **Hádanky pro prince**

Obrázek č.24: **Pečení koláče**

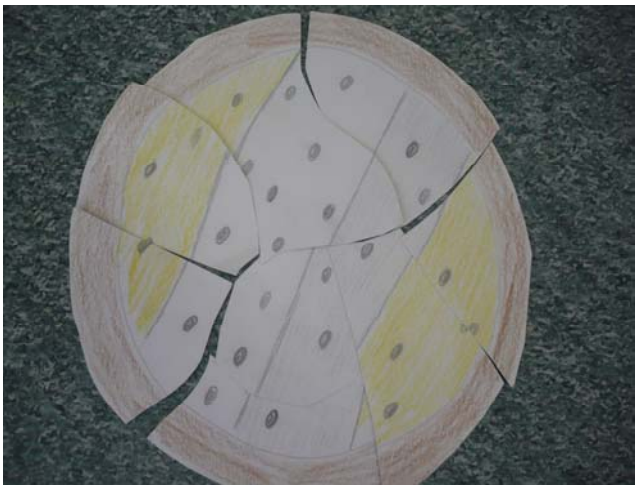

Obrázek č.25: **Svatební koláč**

Obrázek č.26: **Svatební hostina**